

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA KATEDRA DĚJIN
UMĚNÍ

Ikonografie sgrafita
na fasádě domu čp.265 v Hranicích
bakalářská diplomová práce

Antonín Kotráš

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Waisser, Ph.D.
Olomouc 2022

Prohlašuji, že předkládanou bakalářskou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a za pomoci literatury, kterou jsem zde řádně odcitoval.

V Olomouci dne 27.5.2022

Poděkování

Na tomto místě děkuji svému vedoucímu práce Mgr. Pavlu Waisserovi, Ph.D., za ochotu, trpělivost a veškerou další pomoc při mém bádání, bez něž by nemohla vzniknout.

Rovněž musím poděkovat Jaromíru Baďurovi, absolventu Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy, za konzultaci a doporučení literatury pro teologické podklady práce.

Anotace:

Primárním bodem této práce je ikonografický rozbor sgrafita Jana Červenky, s představením možné interpretace. První body jsou zaměřeny na dějiny Jednoty Bratrské v Čechách a na Moravě. Pokračující popisem a dějinami obce Bratří v Hranicích od poloviny 16.století a liturgický účel ozdobeného domu, na Hřbitovní ulici, s čp.265.

Další dva body shrnují restaurátorské zprávy a svědectví o stavech oprav poškození fasády domu, jakož i detailním popisem zachovaných částí sgrafita a hypoteticky pojatého, původního rozsahu.

Rozbor vyobrazených motivů je v poslední části rozdělen do čtyř segmentů. Finální analýza je zahrnuta v závěru práce.

Klíčová slova: sgrafito, Jednota Bratrská, Dům čp.265, Hranice, Morava, Jan Červenka, ikonografie, 2.polovina 16.století, liturgie, rozbor, interpretace, motivy

Abstract:

Primary research point of this work is iconographical analysis of Jan Červenka's sgraffito, with introduction to possible interpretations. First points are focused on history of Bohemian Brethren in Bohemia and Moravia. Following with description and history of community of Brethren in Hranice in the second half of 16th century and liturgical function of the decorated house, on Hřbitovní ulice, čp.265.

Next two points will summarize restoration reports and testimonies, damage of house's facade, as also with detailed description of surviving parts of sgraffito a hypothetically based, original extent.

Analysis of depicted motives is in last part divided into four segments. Their final analysis is included in the conclusion.

Keywords: sgraffito, Bohemian Brethren, House n. 265, Hranice, Moravia, Jan Červenka, iconography, second half of 16th century, liturgy, analysis, interpretation, motives

Počet znaků: 67 818

Obsah	6
1. 1.Úvod	8
1.1. Dosavadní výzkum	9
2. Historický úvod	
2.1. Hlavní události JB a dění na Moravě 1540-1576	11
2.2. Historie Jednoty Bratrské v Hranicích na konci 16.století	14
2.2.1. Komunita JB v Hranicích	16
2.2.2. Jan Červenka Turnovský	18
3. Popis sgrafita a jeho koncepce	20
4. Ikonografie sgrafita	22
4.1. Trifrons na nároží	
4.2. král David/ Šalamoun a proroci v medailonech	26
4.3. Adam a Eva na kresbě J.H.A. Gallaše	30
4.4. Žalmy a Poslední soud	32
4.5. Restaurátorské zásahy a vývoj poškození sgrafita	37
5. 5. Závěr	39
6. Seznam použitých zdrojů a literatury	
6.1. Literatura	41
6.2. Internetové zdroje	43
7. Seznam vyobrazení	44
8. Obrazová příloha	46

1. Úvod

„Kdo neví, praví Cicero, co se v jeho vlasti, než se narodil přihodilo, toho považují za nevědomého chlapce. Ach, jak mnoho máme všudy takových šedivých chlapců, jenžto ani to co v jejich rodišti se stalo před jejich narozením, nevědí!“¹

J. H. A. Gallaš

Hlavní motivací pro bádání na tomto objektu je moje přání přispět do kulturně-historických výzkumů rodného města. Svým způsobem tak dokončit práci dřívějších kronikářů, archivářů a historiků, kteří svojí prací přede mnou zhotovili kompaktní mapu kulturních dějin města Hranic.

Cílem této práce je analyzovat, interpretovat a spojit dohromady zbylé části sgrafita na fasádě domu, jehož původní účel měl být příbytkem autora, nebo sborem na předměstí žijící obce Jednoty Bratrské. Spojení vyústí ve výslednou teorii a kompozici, jež prozatím nebyla hlouběji prozkoumána.

V prvním bodu vypisují dosavadní zprávy a práce, které domu věnovaly pozornost. Od prvních kronikářů po restaurátorské zprávy a reference v pracích ostatních badatelů.

Druhá část popisuje konfesní a drobně sociálně-kulturní dějiny Jednoty desetiletí před a po znovu-vydání Jakubského mandátu. Ve větším detailu se pak ponořuji k dějinám hranické JB od konce 15. do konce 16. století s odbočkami k významným osobnostem, jež zde žily a jsou osudy přímo spojeny s domem. Jiřího Strejce, urozených sester Elišky a Mariany Pražmových z Bílkova a Jana Červenky Turnovského.

Třetím bodem je výpis restaurátorských zpráv. Specifikovaných na zachovanou část sgrafita v průčelí a na rohu objektu. U bodu čtvrtého popisují co nejvíce obšírně dochované části a kresby, které zachytily ty scény, které pohltilo poškození a změny na fasádě.

Pátý a nejvýznamnější bod se skládá s jednotlivých identifikací a výkladů ikonografických motivů. Počínaje tříhlavým znázorněním sv. Trojice na nároží, identifikací profilů v medailonech

sgrafitového pásu a korunované hlavy v čele domu nad zazděným oknem. S odkazem na

---

1 Josef H. A. Gallaš, *Kurzgefaste Geschichte der Stadt Weißkirch*(1836); Libor Scholz: *Památky města Hranic ku stoleté slavnosti posvěcení farního chrámu Páně 24. června 1764*, nakladatelství Tichý typ, Hranice, 2006, s.12

popis výzdoby pak pokračuji v rozboru nedochované scény Adama a Evy, rozebírám úlohu dvou zbylých žalmů 37 a 119 ve spojení s Posledním soudem a ve výsledku účelem budovy dle liturgických podkladů, které mám k dispozici.

1.1. Dosavadní bádání

Výzkum zabývající se objektem se opírá o dva základní zdroje, jimiž jsou zápisy hranických obyvatel a kronikářů, Václava Preyse, kněze Jednoty Bratrské v letech 1559 – 1616 a Josefa Heřmana Agapita Gallaše (1756 - 1840), básníka, lékaře a malíře. Autora památek Hranické topografie a památek. Rukopis se nezachoval v originálu. Roku 1836 vyšel v Olomouci, v německém překladu s názvem *Kurzgefaste Geschuchchte der Stadt Weiskirch*, vyšla topografická a historická část, vynechávající popis památek a heraldické vývody.

Teprve posmrtně je vydána část odkazující se na původní rukopis, roku 1864 vydal Libor Scholz, zde je dům pod názvem Sbor adamitů popsán dům na dnešní hřbitovní ulici s poznamenáním na sgrafito, vyobrazené téma nám nedochované a Gallašem viděné už jen ve fragmentech Adama a Evy, které zachytil svojí perovkou do rukopisu. Skrže tento úsudek se pak opakuje narativ jak v dějinách Hranic, tak v jiných knihách až dochází k popisu ústavu Památkové péče.

„Dle památek Galašových měl tento sbor náležeti adamitům, nikoliv ale Pikardům, ačkoliv v ústech lidu jim se připisuje. Před časy byl zevnitř mnohou malbou ve vápně ozdoben, a měl větší, než v obyčejných obydlích jsou, okna. Galaš ještě popisuje úlomek obrazu Adama a Evy z čehož bezpečně na Adamity soudí a rozličné jiné ozdoby, také poslední soud. Vůkol těchto vyobrazení byly rozličné texty písma sv. vyňaté napsány, tak že málo bylo místa buď neomalovaného aneb nepopsaného. Rok 1583 nad oknem kulatými sklenými tabulemi vykládaným velikými arabskými číslicemi napsán byl. Nyni již všechno je zalíčené až na malou bezvýznamnou ozdobu na rohu domu, a okna jsou jinými menšími nahrazená.“²

Třetí, pozdější interpretace, nesoucí se orálně, bývá dům Jana Červenky samotného, což se opírá o jeho autorství a zápis o zakoupení gruntu r.1574.³ Vzhledem k tvrzení

2 Viz. Libor Scholz (pozn.1), s.102

3 Bohumír Indra, Malířské dílny a malíři ve městech severovýchodní Moravy a Těšínského Slezska od 16.století do osmdesátých let 17.století, in : *Časopis Slezského Muzea* s.B. 39, 1990, s.148

Bohumíra Indry k poloze v období pozdního 16.století je nutno podotknout, že by autor musel bydlet u hřbitova bratří. A byl by tak pozicí domu prakticky odříznut od komunity u Veličky, kde se nacházel sbor, špitál a dům bratří a pravděpodobně většina pozemků v rukou bratří a sester dle nákresů a zmínek Bohumíra Indry⁴.

Tři varianty pak vytvořily v orální tradici z domu u původního hřbitova samotný sbor či školu Jednoty Bratrské – sbor měl většinou u bratří i roli školy v rámci vnitřních prostor a obydlí správce a kněze bylo v případě Hranic připojeno k němu. Spojená varianta měla ve výpovědích rodáků, kteří drželi orální tradici z mého okolí, být podpořena citacemi žalmů na sgrafitu. Ačkoliv měly v básnické podobě sloužit žalmy ke školení laiků, pozice a primární zdroj od Václava Preyse musím brát jako základové.

„V roce 1583 vystavěly na hranickém bratrském hřbitově zděnou čtyřbokou hrobku, osvětlenou v přední stěně okénkem s kamenným ostěním s letopočtem 1583, kterou hranický bratrský malíř Jan Červenka ozdobil na čelní straně k městu malovanými velkými postavami Adama a Evy, boční stěny malbou biblických sloupů a ozdobným vlysem s českými citáty žalmů z bible, o životě, smrti a vzkříšení.“⁵ - Kronikáři Města Hranic

V průvodci: *Hranice a okolí*, z roku 1934 od Bohumíra Indry se v první části věnované historii města objevuje zmíněný dům na perokresbě[obr.1]. Na ní, jsou zakresleny sloupy celé, až ke kamennému soklu, čtyři tabulky s citacemi žalmů, které jsou dnes zachované pouze z části. A pod tabulkami umístěna dvojice oblouků, z části narušených nově vyraženými okny. Zde je v textu označen jako bratrský dům, vedle bratrského sboru a dalších významných památek ze 16.století.⁶

Dům se dále objevuje u Indry v jeho článku pro časopis Slezského Muzea⁷ a v prvním dílu svazku: *Hranice – dějiny města* (1969).⁸

Bohumil Samek dům zahrnuje mezi objekty ve svazku *Uměleckých památek Moravy a Slezska* z roku 1994, který nazývá dle předchozích autorů *Červenkovým domem*, krátce popisuje sgrafito, zaměřující se na korunovanou hlavu v čele, rolverkové kartuše a akantové pilastry.⁹

4 Bohumír Indra, *Historie Hranických Domů – kapitoly z topografie města Hranic*, Hranice, 2005, s. 280-281,

5 Václav Bednář-Bohumír Indra-Jiří Lapáček: *Kronikáři města Hranic*, Hranice, 2005, s.22

6 Bohumír Indra: *Historie města*, in: *Hranice a okolí*, s.4, Rekord, Brno, 1934

7 Viz.Bohumír Indra(pozn.3), s.148

8 Bohumír Indra, *Rozvoj města v 15. a 16.století do Třicetileté války*, in: Marie Jašková-Bohumír Indra-Ladislav Hosák, *Hranice – Dějiny města*, díl I., Hranice, 1969, s.89

9 Bohumil Samek: *Umělecké památky Moravy a Slezska 1*, s.557, Academia, Praha,1994

Restaurátorská zpráva ak. mal. Jana Živného z roku 1999 obsahuje zprávu Floriana Zapletala zahrnující tři kolmé nástěnné pilastry, tři „ženské“ spojené hlavy, krále Davida a odkaz na kresbu Adama a Evy spolu se zmínkou o Posledním soudu.¹⁰ Lví maskaron s kroužkem v ústech interpretoval jako hlavu opice¹¹.

Iveta Tůmová dům pouze krátce zmiňuje při popisu bratského sboru v Hranicích v magisterské diplomové práci *Chrámové stavby Jednoty Bratrské*.¹²Odkazuje na údajně podobnou výzdobu fasády sboru s objektem mého bádání, o níž, odkazující se na Indru, uvádí funkci hrobky.

Další výzkum z roku 2014 v práci *Renesanční figurální Sgrafito na průčelích moravských městských domů*, zaznamenal Mgr. Pavel Waisser v souvislostech s rozvojem sgrafita ve Slezsku¹³. Odvolávajíc se na zápis z 10.července 1597, na Preyse a účel domu jako hrobky sester z rodu Pražmů.¹⁴

Dosavadní výzkumy se nezaobíraly specifickými motivy (výjimka v případě zprávy Zapletala), s cílem přesnějšího výkladu výzdoby. Jednotlivé scény zůstávaly nespojeny mezi sebou a působí díky svému stavu jako nesourodá dekorativní kompozice.

2. Historický úvod

Pro základní přehled historických událostí budou tvořit scénu stěžejní body politické, ale rovněž i kulturní a konfesní. Změny v konfesi a sociálně kulturní oblasti vpisují pro závěrečné vysvětlení projevu, vedoucího k výzdobě stavby. Od kontaktu JB s luterány a Kalvíny, po kulturní díla, ideové pře v Jednotě a jejich výsledky. Úvod rozepisují od 40.let neboť zhotovitel sgrafita a jeho potencionální concettista byli už pravděpodobněji na živu, ať už ve věku tovaryšském (J. Červenka) nebo byla jejich pozice ovlivněná hlavními politicko-sociálními tlaky.

2.1. Hlavní události JB a dění na Moravě 1540-1576

---

10 Jan Živný, *Restaurátorská zpráva: Restaurování sgrafit na fasádě domu č.265 Hranice na Moravě*, Praha, 1999, s.1,2

11 Ibidem, s.2

12 Iveta Tůmová, *Chrámové stavby Jednoty Bratrské* (magisterská dipl), UP, Olomouc, 2013, s.57

13 Pavel Waisser, *Renesanční figurální sgrafito na průčelích moravských domů*,UP, Olomouc, 2014, s.8

14 Ibidem, s.8

Pro lepší vykreslení situace, dle možných zdrojů, je nutno uvést detaily druhé poloviny 16.století. Podmínky, události a proudy, které vznikaly za panování Ferdinanda I. Habsburského (1526-1564) a Maxmiliána II. (1564-1576). A vztah jednoty k umění a jejich učení. Jednota Bratrská se během první poloviny 16.století snaží vytvořit silnější kontakt s protestantskými církvemi v zahraničí, roku 1540 je vypraven do Štrasburku zástupce JB Jan Červenka(Přerovský) k setkání s Janem Kalvínem.¹⁵

Jako další bod k úvodu k historickým událostem je konflikt českých protestantů a Ferdinanda I. po opětovném vydání Svatojakubského mandátu, roku 1547.¹⁶ A to především odporem Krajířů z Krajku, jejichž panství se stalo útočištěm pro mnohé z českých bratří.

Celý spor začíná svoláním zemské hotovosti roku 1546, pro pomoc císařskému vojsku Karla V.¹⁷ Zemské stavy napoprvé neodporovaly, při usnesení svolání ale boleslavští a mnozí další své slovo odřekli. 20. prosince byly vyslány výzvy/půhony pánům Adamovi z Vartmberka, Arnoštu Krajíři z Krajku, Fridrichu z Donína, Janovi z Bibrštejna a dalším, celkově 20 osobám.¹⁸ Dostavili se ke slyšení na 22.prosince, hájit se před Ferdinandem. Roku 1547 ale opět Ferdinand nehledíce na okolnosti svolává hotovost znovu, což vedlo ke krátkému odporu, který vyvanul při vítězství Karla V. ve Šmalkaldské válce. Páni z Vartmberka (pod nějž spadal Turnov) a z Krajku za svoji vzpouru platí konfiskací majetku.¹⁹ Na soudu byl přítomen zemský hejtman Václav z Ludanic, který hlásící se k Jednotě Bratrské, poskytl mnoha Bratřím záštitu na svém panství v Chropyni a Lipníku nad Bečvou.²⁰

Na Moravu se tak přesouvá centrum Jednoty. Centry se stávají Přerov, Lipník, Ivančice, Drahotuše a Hranice. Přerov a Ivančice vynikají díky osobě biskupa Jana Blahoslava, který přináší do jednoty nový „humanistický“ proud, který se odráží v jeho tvorbě. Roku 1561 dochází k tisku a novému vydání kancionálu „Písň duchovní Evangelické“ též nazývaným Šamotulský kancionál s redakcí Jana Blahoslava, Adama Šturma a Jana Černého.²¹

15 Rudolf Jordán Vonka, Čeští Evangelíci a Francouzští protestanti v XVI. A XVII. století, in: Ferdinand Hrejsa, *Reformační sborník III. Práce z dějin československého života náboženského*, NBS, Praha, 1929, s.43

16 Josef Vítězslav Šimák: Příběhy města Turnova nad Jizerou I., GARN, Turnov,2018, s.77

17 Ibidem, s.76

18 Ibidem, s.77

19 Ibidem, s.77

20 Viz. Bohumír Indra(pozn.3) str.143

21 Josef Jireček: Kancionál Bratrský, in: red. Antonín Jaroslav Vrtátko-Josef Jireček,Heřman Jireček, Martin Hattala, Pavel J. Šafařík, Josef Kolář, August E. Ahlquist, *Časopis Musea Království Českého* 1862, roč.63, svazek první, Muzeum Království Českého, Praha, 186, s.35

Za něž se na hlavy nového proudu v JB zvedla kritika konzervativního křídla, reprezentovaná Janem Augustou v čele.²²

Tato událost je nutná pro úvod k pravděpodobnému vzniku sgrafita, neboť se stanovy a pozice Jednoty vůči umění a odbornějším řemeslům vymezovaly. Řadily je mezi kostkárství, provozování šenku či kuplířství.²³ Jde o zbytek výkladu živností od zakladatele Chelčického, kterému se Bratři přičili už za jeho nástupce br. Lukáše a Vavřince Krasonického.²⁴ Na něž se odvolávaly obě strany sporu. Blahoslav se odvolává jak na Lukáše, tak i na Vavřince při obhajobě kulturního a myšlenkového světa a uplatnění v rozšíření obzoru ve vědě a umění.

Tyto pozice zde předkládám, neboť je nutné ukázat vývoj myšlenek v Jednotě, které dovolily vzniknout pokladům Jednoty, jakými jsou Melatrišské tisky, Šamotulský a Ivančický graduál, jako poslední pak Bible Kralická.

Nyní ale zpět k hlavnímu dění na Moravě se pak vyostřuje v boj jednotlivých konfesí. Podmínky na Moravě se stahovaly k boji jednotlivých konfesí, především po příchodu podobojí a Jezuitů.

Po tridentském koncilu se vlévá do Moravského prostředí plán pro přesvědčení věřících a členů JB pro přijetí podobojí, nově vzdělaní kněží, znalí upravené liturgie a přijímání tak zalévají Olomouc, kde je katolická obec v menšině.²⁵ Olomoucký biskup Khuen (1553-1565), ač neúčasten Tridentského koncilu, získává povolení od papeže Pia IV. díky žádosti Ferdinanda I. aby bylo provozována kanonizovaná liturgie podobojí.²⁶ Jeho snaha o připojení evangelíků zpět do lůna katolické církve však naráží na opozici z Olomoucké konzistoře. Rovněž Jednota Bratrská, ač nemá zatím jednotnou liturgii, zůstává pevná.²⁷ I přes snahy olomoucké diecéze je přesvědčit a to i skrze luteránské konvertity. Roku 1565 umírá Khuen a na jeho místo je zvolen Vilém Prusinovský (1565 - 1572), který uvádí do města Tovaryšstvo Ježíšovo/Jezuity.²⁸ Obdobně jako předchůdce pokračuje v tlaku na přijímání bratří podobojí. Za jeho působení je hlavní autorita konzistoře převedena na hlavu biskupa.

Po úmrtí Ferdinanda (1564) se situace v rakouskými Habsburky spravovaných državách blíží reformnímu období, Maxmiliánova snaha je však pod ostrým zrakem španělské

22 Jindřich Halama: *Sociální Učení Českých bratří (1464 – 1618)*, CDK, Brno, 2003, s.140

23 Ibidem, s.189

24 Ibidem, s.140

25 Ferdinand Hrejsa, Za krále Maxmiliána II., in: Ferdinand Hrejsa, *Reformační sborník III. Práce z dějin československého života náboženského*, NBS, Praha, 1929, s.12

26 Ibidem, s.68

27 Ibidem, s.12

28 Ibidem, s. 21

větve a papeže Pia V. (1566 - 1572).²⁹ Maxmiliánovi jsou zasílány žádosti z Olomouce, Žatce, Chebu, Zhořelce a dalších měst, od JB. Doufajíce v prosazení a uznání své víry a nauky. Maxmiliánova zdrženlivost v náboženských otázkách jim však musela postačit.³⁰ Moravská Jednota získává po úmrtí Krajířů z Krajku hlavní podporu ze strany Žerotínů. Majetky a komunita jsou tak pod jeho ochranou, stejně tak novoutrakvisté a luteráni. Roku 1578 je přenesena práce na Bibli české přenesena z Ivančic do Kralic.³¹ I přes velkou populaci evangelíků v Olomouci se jezuité pevně svazují s prostředím a roku 1576 zakládají univerzitu/jezuitskou akademii.³² v téže době putuje s žádostí listina novému biskupu Janovi z Telče o volnost pro evangelíky v rámci Augsburského vyznání. V říjnu ale umírá v Řeznu/Regensburgu císař Maxmilián II. Jeho smrt vzbuzuje v protestanských kruzích (JB, utrakvisté, luteráni etc.) hluboký smutek.³³

Konec 70.let je poté bezpochybně významným pro zahájení (1578) a vydání Bible Kralické (1579), v jehož čele stáli bratři Ondřej Štefan z Prostějova/pondějšší nástupce po J. Blahoslavovi), znalci hebrejštiny Mikuláš Albrecht Kamének a Lukáš Helic z Ivančic.³⁴ Pokračuje tak období zaštitěné pod Blahoslavovou Filipikou.

2.2. Historie Jednoty Bratrské v Hranicích na konci 16.století

Nyní k období, v němž sgrafitová výzdoba vznikla. To ve formě shrnutí vývoje konfese za jednotlivých městských pánů a změn v JB.

Populace města Hranic byla nakloněna Husovu učení již v 2.polovině 15.století (1468), přicházeli sem kněží vzděláni v Braniborsku a z Uher, kteří byli vyhnáni roku 1481 Matyášem Korvínem.³⁵ Roku 1510 byla ale komunita obnovena a spolu s ní vzata i fara a jmenován pastor Šimon (rok na to umírá), konšelé tehdy žádali aby nebyl povolávan ni žádán kněz katolického školení u Viléma z Pernštejna (1491-1520).³⁶ Usazovali se zde v počátku členové Jednoty ale rovněž i valdenští. Komunita se usídlila na území s Vilémovým povolením na levém břehu Veličky.³⁷

29 Viz. Ferdinand Hrejsa (pozn.25), s.2

30 Ibidem, s. 21

31 Ibidem, s.68

32 Ibidem, s.334

33 Ibidem, s.335

34 Ibidem, s.68

35 Viz. Bohumír Indra(pozn.8) s.56

36 Ibidem, s.56

37 Viz. Bohumír Indra(pozn.4), s.280

Bratrský sbor byl zřízen v 80. letech 15. století, na půdě do té doby náležící Drahotuším. V dnešním plánu města stojí na Šromotově náměstí. Pozdně gotický sbor, s žebrovou klenbou se postupem přirůstajícího počtu bratří rozšířil. Stavba se odkazovala ke kostelu pod Hluzovským kopcem v okolí, kde první bratří pochovávali své mrtvé. Sbor prošel v období největšího bohatství renesanční přestavbou a přistaven nový kůr, za správy Václava Preyse. Po stavovském povstání a pokračujících konfliktech je budova zbořena a na jejím místě byl vystavěn kostel sv. Šebestiána a Rocha (1668 dostavěn, 1680 vysvěcen).³⁸

Roku 1559 byl bratřími zakoupen pozemek pro bratrský pohřeb, o němž se hovoří jako o zahradě mrtvých, později rozšířená r.1568.³⁹ Součástí zahrady se roku 1583 stane vzniknuvší objekt se sgrafity.

Jednota si svou pozici drží i díky místu zvláštního pastora. Následnými pastory po Šimonovi byli Václav Kvačovský(1566), přistěhovaný sem z Prahy, zanechávajíc po sobě dluh odešel do Jevíčka roku 1570.⁴⁰ A na jeho místo nastoupil správce a kněze nastoupil J. Strejc.

Majetek Jednoty se zásluhou Strejce a Jana ml. ze Žerotína rozrostl o část pozemku u budovy sboru, r.1582 zakoupil pozemek se zahradou u sboru a následně jej daroval Jednotě, na tomto prostoru byl následně zbudován špitál.⁴¹ Ten byl roku 1624 spálen spolu se sborem Mansfeldovým vojskem při obléhání.⁴² Další pozemky přibyly roku 1583 a 1584, oba u tzv. Křivého chodníku od Kateřiny Koželužky a Petra Šternberského.⁴³

Reformované církve se začaly v Hranicích usazovat nejdříve ze strany Luteránství a Calvinismu. Samotný městský pán Jan Kropáč z Nevědomí byl staroutrakvistou, a díky jeho podnětu bylo roku 1559 založeno v kostele literární bratrstvo.⁴⁴ V rámci nových kroků olomouckého biskupství ke snaze přivést podobojí evangelíky, dorazil Kropáčovi od biskupa Prusinovského list v češtině.⁴⁵ Za účelem zřízení samostatných katolických škol, neboť ve veřejných školách se nacházelo mnoho nekatolíků.

Kropáč a početná skupina šlechticů své syny do katolických škol poslala, ale vůči JB

38 Viz. Iveta Tůmová (pozn. 12), s.56

39 Jiří Lapáček: Historický úvod, in: Václav Bednář – Miroslav Černý, Jiří Lapáček – Miroslav Marada, *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších – průvodce*, Hranice 2006, s.10

40 Florian Zapletal: Luterské kněžstvo, in: red. Antonín Fröhlich, *Záhorská kronika vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví*, Ročník XXI., číslo 3., březen, Dolní Újezd u Lipníka nad Bečvou, 1939, s.72

41 Viz. Bohumír Indra(pozn.8), s.95

42 Viz. Iveta Tůmová(pozn.12), s.56

43 Viz. Bohumír Indra(pozn.8), s.95

44 Ibidem, s.89

45 Viz. Libor Scholz(pozn. 1), s.34

nic neučinili.⁴⁶

Roku 1567 se zde zdržel císař Maxmilián II. na masopust. Při jeho přítomnosti konala se veřejná pře mezi buď bratrským nebo utrakvistickým (Gallaš hovoří o Pikartském knězi) knězem Tomášem Přeloučským a katolickými zástupci z Hranic a Lipníka.

Město čítalo tehdy 134 usedlých měšťanu a na předměstí, které bylo dáno pro usazení bratřím, 176 občanů. Město ale při třicetileté válce pustne, a zvláště pak předměstí.⁴⁷

70.léta pod Annou Kropáčovou a Janem z Kunovic se nesou v diskusích mezi protestantskými odvětvími, snažíce se o spojení Utrakvistů, Jednoty a dalších církví. Sněmy konané v Prostějově však nevedou ke zdárnému výsledku.⁴⁸

Sňatkem Anny Kropáčové a Jana ze Žerotína, který ještě dopomohl Jednotě v Hranicích, byly znovu potvrzena práva a odpuštěny poplatky⁴⁹. Dále pak svoboda ve výuce i kázání, liturgické svobody a zvonění k bohoslužbě včetně pohřebních obřadů.⁵⁰ Celkově rozhodnutí stvrdil později pan Jan ze Žerotína roku 1584.⁵¹ Jednotě se v posledních desetiletích 16.století dařilo, stejně jako rostlo bohatství a svobody města. Majetkový a právní bohatství měšťanů tak završilo svoji potřebu v kulturním rozkvětu města a předměstí.

2.2.1. Komunita JB v Hranicích

Hranická komunita silně zbohatla a dle výčtu B. Indry tak mohla být jednou z nejbohatších na Moravě. Tomu dopomáhala i několik osob či řemeslníků, kteří se zde usadili.

Zvláště význačným byl již zmíněný Jiří Strejce (1536-1599), literární osobnost jednoty bratrské a překladatel žalmů pro vydání Bible Kralické(1596) a autor jejich parafrází: „*Žalmové, neb, Zpěvové svatého Davida*“. ⁵²Jeho dílo se následně propadlo a zůstalo velmi populárním. Veršované úpravy biblického textu zůstaly v kancionálech evangelických i katolických př.,*„Kdož ochrany nejvyšší“* mizí až v počátcích 20.století. Přikláněl se více k nově působícímu proudu Kalvinismu v JB. Z nějž byly i parafráze přijaty jako vhodný prostředek k osobní zbožnosti a využití v kancionálech. Rovněž šlo

46 Ibidem, s.34

47 Ibidem, s.34

48 Ibidem, s.36

49 Ibidem, s.36

50 Viz. Bohumír Indra(pozn. 8), s.92

51 Ibidem, s 92

52 Tomáš Matějec, *Žalmové neb zpěvové svatého Davida/Žalmové parafráze Jiřího Strejce podle vydání z roku 1598, Strahovská knihovna, Praha, 2014, s.9*

o rozšíření Písma svatého mezi laiky a byla znakem protestantské vize znalosti písma. Vlna básnických parafrází byla již ve 30.letech v německých státech svaté říše římské na vzestupu, k nám dorazila ale až při sblížení s Kalvinismem v 70.letech 16.století.⁵³

Dalšími jsou sestry, které byly dle narativu, již zmíněného archiváře, pochovány ve sklípku/domu se sgrafitem. Jejich a následně život předpokládaného autora je potřeba zde vylíčit.

Eliška i Mariana z rodu Pražmů, slezského rytířského rodu, dcery Mikoláše Pražmy se v Hranicích usazují v 70.letech 16.století.⁵⁴Přesněji nelze říci rok, co jde ale stvrdit je jejich přítomnost a koupě domu č.3 u zámku. Dům původně patřil nejbohatšímu z cechů hranických, soukenickému. Ten jej za hotově složené peníze prodali šlechticům.⁵⁵ Byl rovněž zhotoven ozdobný portál, který zakreslil Josef H. A. Gallaš, s heraldickým vývodem jelení hlavy šesteráka, s motivy šištic po stranách, rámované volutami a lasturou na vrcholku spolu nápisem „*PAN P. BENEŠ*“**[obr.2]**. Obě byly sestrami JB a Eliška ke konci svého života dopomohla komunitě darem pozemku⁵⁶. Jakož i byla kmotrou synovi Václava Preyse.⁵⁷

„r.1597 poručila pani Eliška Pražminka z Bílkova zahradu za velkým mlýnem městským ke špitálu bratrskému.“⁵⁸

Jako silně věřící a s komunitou nyní pevně spojené zatoužily spočinout na bratrském hřbitově a dle čekat na Poslední Soud. Tento motiv je dosti neobvyklý, neboť v Hranicích žijící šlechta většinou spočinula v hrobkách u farního kostela.⁵⁹ Původního hřbitova měšťanů na dnešním Školním náměstí. A ačkoliv na konci 16.století došlo místo i tam a měšťané začali pochovávat mimo město po boku bratrskému hřbitovu, je tento motiv podstatný, neboť se odehrál již v 80.letech 16.století, v němž byl dům č.265 postaven a datován na sgrafitu 1583.

Sestry musely pro komunitu vzbuzovat to co v počátcích 15.století za bratra Lukáše, ukládali Bratří šlechtě za roli ve světě dle vzoru sv. Augustína.

„páni urození, aby znali rovnost v přirozei se všedmi lidmi, ani viec ani méň z toho miet

---

53 Ibidem, s.9

54 Viz. Bohumír Indra(pozn.4), dům č.2-3, s.41

55 Ibidem, s.41

56 Viz. Bohumír Indra (pozn. 8), s.95

57 Viz. Václav Bednář (pozn.5), s.22

58 Viz. Bohumír Indra(pozn.8), s.95

59 Viz. Jiří Lapáček(pozn.43), s.9

nežli lidé jiní a pomněli na povahy lidské smrtelnosti. Než strany povinnosti své jsú-li nad lidmi postaveni, aby znali povahu služební, lidem k službě zavázaní, z povinnosti aby dobrodince jich byli, v péči v zprávě i v zachování jako z toho bohu počet dáti majíce“⁶⁰

I co do aspektu vrchnosti tak do zacházení majetku a zbožnosti, dar půdy ke špitálu, který se rozrostl prve v roce 1584...

2.2.2. Jan Červenka Turnovský

Poslední a hlavní osobností, popsanou spolu s rodinnou historií v samostatném medailonku je Jan Červenka.

Rod Červenků v okolí Hranic začíná v nedalekém Lipníku, zde se rodina uchýlila pod ochranu pánů z Ludanic.⁶¹ Donuceni obnovením Svatojakubského mandátu 5.října, roku 1547, příkazujícím k uzavření bratrských škol, sborů a ničení bratrské literatury. Jméno rodiny mělo být v seznamu Bratří pro Královskou komoru.⁶² V Turnově byly sboru zkonfiskovány věci a sesazena část městských konšelů. Z rozhodnutí rohozeckého hejtmana Jiříka Loukovského.⁶³

V 50.letech tedy odchází Matěj Červenka z Turnova do Lipníka, kde zakupuje šenk roku 1555.⁶⁴

Jeho syn Jan, který se narodil pravděpodobně ještě v Turnově před odchodem, je pak zmíněn jako ženatý roku 1569 v Lipníku.⁶⁵

Autor sgrafita se v Hranicích objevuje roku 1574, kdy zde za 170 zlatých zakupuje grunt na předměstí.⁶⁶ Přichází sem z komunity Jednoty Bratrské v Lipníku nad Bečvou. Spolu s ženou Dorotou, která bude v Hranicích v řemesle malířském pokračovat až do roku 1607, pak splácí koupi k roku 1587.⁶⁷ Jeho dům později odkoupí jeho syn Jan mladší.⁶⁸

O důvodu, proč se přestěhoval spolu s ženou a stejnojmenným synem do Hranic je možné uvážit několik motivací. Komunita Bratří zde žila již od 80.let na předměstí za

60 Viz. Jindřich Halama(pozn.22), s.60

61 Viz. Bohumír Indra(pozn.3), s.143

62 Viz. Josef Šimák (pozn.16), s.80

63 Ibidem, s.78

64 Viz. Bohumír Indra(pozn.3), s.143

65 Viz. Bohumír Indra(pozn.3), s.148

66 Ibidem, s.148

67 Ibidem, s.148

68 Ibidem, s.149

řekou Veličkou. V pozdních desetiletích zřejmě získala význam díky Jiřímu Strejci a podpoře od Jana Mladšího ze Žerotína. Za období panování Jana Kropáče z Nevědomí (1553 - 1572) se při výstavbě nového zámku shromáždilo množství um. řemeslníků pracující přímo na zámku nebo ve městě při přestavbě nových městských bran.⁶⁹ Zvláště pak skupina vlašských kameníků, zedníků a stavitelů (Petr Vlach, m. Benedikt „Kapoun“ Vlach a Martin František Vlach).⁷⁰

Hranické měšťanstvo, bohaté díky silné roli soukenického a tkalcovského cechu se stává silnou mecenášskou skupinou, vznikají kamenné portály u měšťanských domů (Čaputův dům, Pernštejnský dům č.77) a sgrafitová výzdoba fasád z nichž dominanta zanikla během požárů třicetileté války. Pouze dům č.77 na Masarykově náměstí má dochované fragmenty sgrafita.⁷¹

Jan měl tedy pádný důvod pro svoje přestěhování z jinak pro JB významného Lipníka, ať už uplatnění v rámci místní komunity, v níž vznikl i bratrský sbor, neboť se zabýval i skladbou⁷² ale především díky pracovním možnostem a rostoucímu bohatství města.

V časopisu Slezského Muzea z roku 1990, se zmiňuje Bohumír Indra mimo autorství Červenkovo, také o iluminátorství/knižní malbě a nepřímou mu zde připsal taktéž znalost alchymie, umělecké řemeslo mělo svoji míru znalostí od příprav barev, zlacení, přípravy destiček a kovů k rytí či leptání etc..⁷³ Mojí otázkou bylo místo na alchymickém prostoru své doby autor nacházel a zda li nepřesáhl svoji pozici řemeslných znalostí či překročil hranici a mohl se tak zabývat i aspekty alchymie, které nevyplývají zcela jasně při prvním pohledu na dochované dílo. Zanechav po sobě rukopis s prepisem Janem Blahoslavem přeloženého alchymického spisu „*Knižka o pravých gruntovních uměních kterýchžto všichni vtipní lidé užívají: totiž o připravování rozličných kovů ohněm a krom ohně i podle alchymického přirozeného gruntu...*“

⁷⁴[obr.3]

Rukopis je však tvořen několika překlady a poznámkami. Některé z doby, kdy již on ani jeho žena či syn nebyli mezi živými. Po roce 1607 již nemohu počítat s tím, že by část řemesla převzala druhá žena, vdova po Janovi mladším. Tvoří je *Corectorium Alchymiae Ricardi Anglici* [obr.4], překreslené grafiky popisující alchymickou aparaturu

69 Viz. Bohumír Indra (pozn.8), s.88

70 Ibidem, s.88

71 Ibidem, s.89

72 Olga Settari: Hranice, in: ed. Jiří Fukač, Jiří Vysloužil, *Slovník české hudební kultury*, Praha: Supraphon, 1997, s. 277.

73 Viz. Bohumír Indra (pozn.3), s.148

74 Ibidem, s.148

z díla *I secreti de la signora Isabella Cortese* [obr.5]. A stranou pak stojí už jen výpisek z díla Heinricha Khunratha, s datací u překreslené sovy z roku 1681 [obr.6a,b].

Druhým bodem, byla otázka jeho školy, buď domácí, jež pravděpodobně předal svému stejnojmennému synu, nebo v Turnově, který měl dle kroniky bratří vysokou vzdělanost i co do oblasti synů řemeslníků v rámci komunity JB. V komunitě Bratrů v Hranicích, spolu s Jiřím Strejcem, autorem několika písní v Šamotulském kancionálu⁷⁵, sestavovaného hlavou JB br. Janem Blahoslavem a spolu-korektorem br. Janem Černým.

3. Popis sgrafita domu č.265

Dům č. 265, na křižovatce mezi ulicemi Komenského a Hřbitovní má zachovaná sgrafita pouze na jihozápadním čele a pravé části severozápadní stěny. Objekt je situován směrem pokračující Hřbitovní ulice, druhý čelem k severovýchodu, k současnému městskému hřbitovu. Dům je obdélného půdorysu s dvojicí oken na jihozápadním čele v podkroví, proraženými pravděpodobně po období kdy dům sloužil Jednotě Bratrské(1622) a polovalbovou střechou.

Zachovaná část sgrafita má dnes dominantu v dekorativních prvcích, dělena trojicí sgrafitových sloupů [obr.7a,b,c], horní lištou s maskarony a medailony [obr.8, a,b,c,d,e] V čele domu kol zazděného okna dvojice rolverkových kartuší [obr.9a,b] ke sloupům a šembránou obklopujícím okno [obr.10a,b], v jehož spodní části je vsazena apotropaická lví hlava s kroužkem v ústech [obr.11]. Na sgrafitových kartuších byly vypsány žalmy, z nichž jsou dnes dochované pouze dva [obr.12].

Nejdříve bude můj popis směřován k dekorativním prvkům, tedy trojici sloupů, maskaronů a sgrafitové kartuši v čele domu.

Sgrafitové sloupy, jež popsal Indra jako biblické, nemohu brát jako součást ikonografické kompozice, pouze jako dekorativní prvek sloužící k zarámování celé kompozice (dle svědectví) Posledního soudu a Adam s Evou pod nápisovým obloukem. [obr.13]⁷⁶

První, umístěný u dveří domu, druhý v nároží a třetí u zítky v čele domu [obr.8a].

Hlavice sloupů se nejbližší podobají korintské hlavici, ač přes určitou míru stylizace autora. Protahuje akanty a hranové voluty vynechává, zůstávají ale další rysy, které jsou korintskému vzoru blízké. První sloup u dveří s hlavici stojící na hranolovém dříku s pásem šesti zobrazených důlků, páskem oddělujícím následně hlavní část s florálním

75 Viz. Josef Jireček(pozn.21) str.39

76 Viz. Václav Bednář(pozn.5), s.22

svazkem. Druhý sloup umístěný na rohu, nesoucí medailon s Trojhlavem, má hlavici s rostlinným motivem, přesahujícím přes sgrafitovou lištu. **[obr.8b]** Opět se zde opakuje motiv akantů, tentokrát doplněných po každé ze stran sedmi bobulemi. Voluty jsou vsazeny za akant po bocích. Drobné pásy sloupu pak pokračují ke třem žlábkům/důlkům v horní části dříku a následně opakovaný rostlinný motiv, doplněný bobulemi. Třetí sloup je zobrazen z přímého pohledu, dochován z poloviny stejně jako druhý, podoben je ale více prvnímu, spolu s motivem rostlinného svazku v dříku. **[obr.8c]**

Sloupy drží lištu či sgrafitového architrávu v jehož vlysu jsou vsazeny medailony a grotesky, v čele pak přerušeny šembránou. Medailony jsou vždy děleny ve tři vrstvy, nejširší, druhá, nese jednoduchý dekor obdélníků a důlků. **[obr.14]** Popis vedu od pásu grotesek a medailonů mezi prvním a druhým sloupem. Nad prvním sloupem je z poloviny zachovaný medailon se zbytkem profilu muže s vousem. **[obr.8a]** Pás pokračuje motivem esovitě se kroutících stonků, vinných listů a bobulí, vycházejících z akantových volut, spojených svazkem. **[obr.15]** Druhý medailon nese má v sobě zobrazenou mladou mužskou tvář bez vousů s čelenkou, pohlížející směrem k prvnímu medailonu. Vlasy, sahající na ramena, jsou jemně a detailně děleny do jednotlivých proudů, zvláště kol ucha, kde jsou shrnuty. **[obr.8b]** Následuje groteska se zoomorfní hlavou, připomínající nedefinovatelného tvora se dvěma ostrými zuby vyčnívajícími z dolní čelisti, zakončené volutou. **[obr.16]** Motiv je následně rozváděn ve florálním dekoru, ve středu navzájem se dotýkajícími květy s poupaty a volutami. Stonky vedou ke stejnému zakončení hlavou zubatého tvora u třetího medailonu s trojhlavem.

Třetímu medailonu zde bude později věnována větší pozornost, proto jej popíšu velmi stručně. **[obr.8c]** Bezvousá hlava s krátkými vlasy, rozdělena ve tři tváře, spojené obočím a dvojicí očí. Trojice úst a trojice nosů a brad. Na jednom krku v schematickém odění. Boční brady vyčnívají spolu s nosy na stranu a pohled očí je možno směřovat vpřed i na obě strany.

Následuje groteska v pásu na čele domu, přerušená šembránou s medailonem, nesoucím korunovanou hlavu. Opět jako předešlá, začínající hlavou stylizovaného lva z profilu s vyplazeným jazykem, pokračujícím ve svazcích, volutách a stoncích doplněných bobulemi. **[obr.17]** Groteska končí u třetího sloupu posledním medailonem s hlavou z profilu. Čtvrtý medailon vsazený v linii dekorativního pásu, překrytého šembránou je zdoben hlavou en-face, s hrotitou korunou, hrubými rysy lící a brady, s drobně naznačenými vlasy po stranách a ušima. **[obr.8d]** Krk nesoucí hlavu pak spadá v náznak ramen zakončující detail. Poslední medailon, zachovaný z poloviny, má v sobě

profil hlavy s členkou. [obr.8e] Pohled upřený nalevo, k předposlednímu medailonu s korunovanou hlavou.

Ze čtvrtého medailonu s korunovanou hlavou vyrážejí v horní části listy, z dolní pak ramena řezaných plátů, stáječících se ve voluty, a nesoucí číslice datující pravděpodobné zhotovení sgrafita. Pravé rameno 15 a levé rameno 83. [obr.18]

Ramena se dále dělí a krom svitkových zakončení jsou po stranách doplněny florálními motivy s bobulemi. Rolverky následně končí v dolní části velkým plátem rozděleným na čtyři svinuté pláty, na němž je vyobrazen lev s kroužkem v ústech. [obr.11] Na temeni vyrůstá krátká hříva, uši v úrovni očí. Od uší se pak rozrůstá hustá a dlouhá hříva, s lehce naznačenými prameny. Z prvního pohledu spíš připomíná opici, vzhledem k očím a pozici uší, šlo by ale o atypický maskaron, zvláště pak třímající kroužek v ústech, což je časté apotropaické vyobrazení.

Hlavní dekor i dochované ikonografické motivy jsem popsal, na řadě je nyní tabulka a pozůstatky jí podobných, nesoucí dva žalmy. Jediná tabulka, z části zachovaná pouze z levé strany, upoutané k nárožnímu sgrafitovému sloupu v čele domu. [obr.9a] zachované žalmy – **žalm XXXVII.** (37,25-26) a **žalm CXIX.** (119, 1). Pravděpodobně pro lepší čitelnost a funkci jsou označení žalmů zpracovány červeně. **XXXVII.:** 25 „*Mlád sem byl... ne je. žebrati chleba 26. Každé...*“

CXIX. 1. „*Blahoslaveni kteříž sau...*“

V celkovém znění z Bible Kralické: žalm 37,25-26: „*Mlad jsem byl, a staral jsem se, a neviděl jsem spravedlivého opuštěného, ani semene jeho žebrati chleba.*“

„*Každého dne milost činí, i půjčuje, a však símě jeho jest v požehnání*“⁷⁷

žalm 119,1: „*Blahoslavení ti, kteříž jsou ctnostného obcování, kteříž chodíc v zákoně Hospodinově*“⁷⁸

Druhá tabulka, v čele domu napravo u třetího sloupu je dochována pouze z konce. Lze rozeznat čistě pouze „*od, je, Una, ...adam*“. [obr.9b]

Krom víceméně zlomkově zachovaných částí je zde několik fragmentů, které jsou spíše náznaky, dnes nedochovaných částí sgrafita. Je jím fragment, dnes značně poškozený, s lineárními pozůstatky florálního dekoru pod druhou tabulkou s žalmy u třetího sloupu. [obr.19]

A jako poslední je nutno popsat nedochovanou, ale zakreslenou část, která bude hrát v interpretaci ikonografie nejdůležitější roli, nákres Adama a Evy pod nápisovým obloukem. [obr.13] V návaznosti s předchozím výčtem žalmů se prvně budu věnovat

⁷⁷ Bible Kralická – písmo svaté Starého a Nového zákona, vydání z roku 1613, ČBS, Praha, 2014, s.490

⁷⁸ Ibidem, s.530

nápisu v oblouku. Jedná se o citaci z Písma, přesně z listu Korintským 15,22: „ *A jakož v Adamovi všickni umírají, tak i skrze Krista všickni obživeni budou* “⁷⁹

Oblouk je následně uzavřen dvěma sloupy, s volutou dovnitř skloněnou a v jejích dřívících jsou zakresleny jednoduché pletence.

Scéna Adama a Evy je rozdělena v centru korunou stromu, se zakreslenými plody v perem vyznačené hmoty stromové koruny. Kmen se mírně stáčí doleva k Evě, jejíž postava ji zakrývá. Na větvi, nedochované, avšak vyznačené pohybem hada, se obtáčí hlavní pokušitel a esovitě se naklání k levé ruce Evině, třímajícím zakázaný plod poznání. Eva zaujímá centrum v nákresu, schematicky a rychle zakreslené, těžko specifikovatelné rysy obličeje, s obloučkem namísto ucha a linií vlasů opět pouze lehce načrtnutou na temeni, více pak rozkreslené na spáncích kol ucha. Tělo je zakresleno po pánev levé strany, mírným obloukem naznačené břicho a nalomená linie Evina těla směřuje k dvojici výrazně ohraničených ňader první ženy. Levá ruka třímá v ohnuté paži plod, mírně ušpiněná kresba nám zakrývá celé gesto, držení plodu. Z pravé zbylo jen rameno. Evino tělesné gesto působí z kresby vyzývavě, jde ale otázku nákresu, a dochovaných linií, které ve výsledku mohly dát kresbě scény nechtěný charakter. Z Adama na pravé straně byla zakreslena zbylá hlava s částí krku. Opět lehce zakreslené rysy tváře, nos vyznačen jen drobným tahem, vlasy bohatější, ale ve svém množství čar, dává zdání tmavých vlasů, což v případě vyhotovení sgrafita nemusí být akurátní. Ucho ohraničující vlasy na temeni je vyznačeno silnější linkou, ale pouze vyznačuje zachovanou horní část ucha.

Na kresbě Adam vzhlíží k Evě, níže posazen v kompozici, s temenem hlavy na úrovni Evina obočí. Jeho tvář je ještě obohacena o tah přes pravou líci. Otázka, zda jde o náznak možných vousů či zbytky stínu líce.

Hypotetický program výzdoby

Celková kompozice je hypotetická, dle dochovaných fragmentů je ale možné ji alespoň mírně opřít. Po zmapování hlavních linií a segmentů, dekoru etc. je možné rozvrhnout aspoň část, ale bez možnosti určení dvou zmiňovaných výjevů od Gallaše: Adam a Eva, Poslední soud. u druhého vyobrazení je otázkou jak či zda autor dělil výjev posledního soudu, nebo zda Gallaš interpretoval dochované části sgrafita správně.

Fasády domu byly komplexně pokryty sgrafitem, horní pás končící na rohu čela

---

79 Ibidem, NZ s.171

domu, s polovinou tváře může být právě pouze polovinou z pokračující linie s medailony s kombinovaným zoomorfním a vegetabilním dekorem. Pětice medailonů dochovaných může být zbytkem dvanácti, na rozích a v druhém čele, dnes krytém omítnutou zdí, a ze zahrady domu, nám z ulice nemožno viditelné strany. Po bocích domu – jak podél chodníku a u dvora by mohly být umístěny medailony po třech.

Sloupy původně ohraničovaly oblouky a do cviklů vložené ozdobné destičky s žalmy. V obloucích, které se mohly nacházet dominantně na druhém čele domu a na straně domu viděném z ulice. Vchod a okna byly vyraženy pravděpodobně při přebudování „hrobky“ na obytný dům v 17. století. Pravděpodobně po každé straně byly sloupy čtyři, po dvou na rozích a po bocích po dvou. zadní strana otočená do zahrady ale mohla být koncipována odlišně, byla-li budova součástí hřbitova Bratří, vstup by se mohl nacházet právě zde. Jde ovšem o velmi dalekosáhlou spekulaci, neboť přesný prostor hřbitova nám není znám.⁸⁰

Tabulky s žalmy po dvou na každé straně sloupu, by celkově čítaly šestnáct kusů, s dvojicemi citátů z Písma se číslo dvou dochovaných z části, zvýší na dvaatřicet, či o dvě méně, podle pozice dveří, případně pozic jiných než zmiňovaných oken.

O concettu celého domu uvádím osobní spekulaci o plánu, který buď vytvořil Červenka sám, pokud přijmu výklad Indry. Proti ní uvedu spekulaci o spolupráci Červenky a Strejce, tou dobou nejvýznamnější osobností JB v místní komunitě.

4. Ikonografie sgrafita

4.1. Trifrons na nároží

První ikonografický prvek, který budu rozebírat bude trojhlav či hlava s trojicí tváří, na rohu domu. [obr.8c] V pořadí třetí medailon byl zřídka v popisech domu zmiňován. Prakticky byl vnímán jako součást dekoru, což není možno zcela vyloučit. Jako část dekoru by tak autor řešil nárožní medailon spojením tří dekorativních profilů se schematickým oděvem a vlasy. Jak ale poté vysvětlit tvář en-face ve čtvrtém medailonu, který nese na hlavě korunu. Šlo by pak pouze o dekor, stejně slučitelný s florálními a zoomorfními motivy.

Druhou, méně pravděpodobnou variantou by bylo vyobrazení alegorie Obezřetnosti, restaurátor ji sice popsal trojí tvář jako ženskou, ale osobně nevidím body, dle kterých by bylo možné ji takto charakterizovat. Obvykle je znázorňována s dvojicí tváří (vyobrazení z ikonologie Cesara Ripy), tři (př. vyobrazení Obezřetnosti u oltáře Dómu v

⁸⁰ Viz. Jiří Lapáček(pozn.43), s.11

Sieně) se objevují v menším počtu.⁸¹ [obr.20] Chybí další atributy, případně nápis, který by napovídal k právě k takovému vyobrazení. Opět se zde naskýtá problém, jak interpretovat zbylé medailony, pokud bych přijal pás jako skupinu alegorií nebo na alegorie odkazující.

Co mluví proti jsou zbytky žalmů a další, dnes nedochovaná vyobrazení a nápis u kresby nedochované scény Adama a Evy. Sgrafito sice užívá antikizujících vzorů, jako v případě medailonů. Ale téma je Biblického zaměření.

Motiv hlavy s trojicí brad, nosů a jedním párem očí je při prvním pohledu nejbližší ikonografickému typu vyobrazení svaté Trojice ale i d'ábla – specificky jde o typ který se v literárních zdrojích označuje „Vultus Trifrons“.⁸² Ikonografický typ polykefálního vyobrazení bohů je možné odkazovat do antické a raně středověké pohanské minulosti.⁸³ Ztrojené figury Hekaté, trojhlavci slovanského panteonu Svantovít a Triglav jsou jen náznakem a jako odkaz pro tento popis postačí.⁸⁴ Jde o ne zcela vzácné vyobrazení, není mezi ostatními svaté trojice zcela výjimečné, v 2.polovině 16.století už vůbec ne. Zvláště pak v katolickém prostředí, kde vytrvá až do 18.století.⁸⁵

První vyobrazení svaté trojice raného křesťanského umění nezobrazovala podstatu takto přímým způsobem, klonící se spíše k jiným symbolům.⁸⁶ Z části kvůli teprve rodícímu se trojičnímu dogmatu a s ním spojenými heretickými odvětvími směřujícími k triteismu.⁸⁷

Tento způsob znázornění trojice přichází o něco později než tříhlavé znázornění d'ábla.⁸⁸ Od 12.století se z Francie rozšiřují na území Evropy ve sféře vlivu katolické církve.

Zvláště populární se stává v Itálii.⁸⁹ Konotace d'ábla ale zůstala. Příběh, z kodexu *Additamenta Roberti Abbatis* od Sigeberta z Gembloux, zaznamenaný roku 1221

---

81 Cesare Ripa, *Ikonologie*, Praha, Argo, 2019, s.376

82 Engelbert Kirschbaum- Günter Bandmann-Wolfgang Braunfels-Johannes Kolwitz-Wilhelm Mrazek-Alfred A. Schmid- Hugo Schnell, *LCI 1 A-E*, Herder, Freiburg, 1994, s.539

83 Jan Royt, *Křesťanské ikonografii*, Karmášel spol. Muzeum Šumavy Sušice, České Budějovice, 2010, s.140-141

84 Gesa Elsbeth Thiessen: *Not so unorthodox: A reevaluation of Tricephalous images of Trinity*, in: *Theological studies*, vol.79(2), Sage,2018, s.404

85 Ibidem, s.407

86 Ibidem, s.40

87 Ibidem, s.404

88 Ibidem, s.406

89 Ibidem, s.406

vypráví o zjevení člověka s trojitou hlavou s nímž se setká mnich. Stvoření mu tvrdí, že jest zhmotněnou svatou Trojicí. Mnich, tušíce pokušitele a past, se od stvoření odvrací. Jeho tušení se potvrdí neb se stvoření změní zpět v ďábla.⁹⁰

Článek Gesy El. Thiessen uvádí, že proti postupnému „pohanštější trojiční podoby“ vystupovala strana Scholastiků, rovněž zmiňuje instanci při níž florentský arcibiskup Antonio Pierozzi (de Forciglioni) poskytuje argument pozdějším odpůrcům: „*quod monstrum est in natura rerum*“⁹¹, trojhlavé stvoření jest monstrem, hříčkou až zrudností přírody.⁹²

I přes nevraživost na tento typ vyobrazení trojice, se motiv objevuje v renesančních dílech vysoké kvality a jeho popularita neklesá. V sochařství jej znázornil Donatello na tabernáklu chrámu sv. Tomáše⁹³ a v Palazzettu Guelfů ve Florencii.⁹⁴ V malířství se motiv rozšiřuje o nové varianty, jednou z nich je vyobrazení svaté trojice formou tří hlav cherubínů v jedné, obklopené září na obrazu Meditace sv. Augustina nad svatou Trojicí, od Fra Filippa Lippiho.⁹⁵ **[obr.21]** A Andrea del Sarto znázorní tři tváře Krista nad večeradlem v klášteře San Salvi v roce 1527.⁹⁶ **[obr.22]**

Popularita tohoto vyobrazení nepřestávala přitahovat kritiku, zvláště pak humanistů a část Teologů (Jaques Masson, Jean Hessels, Francois Du Bois z Douai).⁹⁷ Na druhé straně ikonologické barikády stál jezuita a humanista Gregorius zde Valencia.⁹⁸ Který argumentoval pro doslovnou popisnost zpodobnění, pro její vyjádření trojí jednoty. Spor klíčil již ve 13. století, u více konzervativně teologické a scholastické části církve. Tridentský koncil (1545 – 1563) sice přinesl společné usnesení o účelu umění v církevní nauce, na teologickém principu zobrazení Trojice spor neustal.⁹⁹ Skupina bližší popisnému zobrazení, v čele s kardinálem Raimondem Camillo Capizicchim, jezuitou Théophilem Raynaudem, jež se odkazovali k tomuto znázornění jako lety ověřenému a tradičnímu.¹⁰⁰ Oponující strana odkazující se na Písmo, protlačovala více symbolický způsob zobrazení Ducha svatého.¹⁰¹

Studie Jana Hallebeeka s bodem výzkumu v papežských zásazích v oblasti znázornění

90 G. J. Hoogewerff: *Vultus Trifons – Emblema Diabolico Immagine Improba della Santissima Trinità*, Accademia Romana di Archeologia, vol.XIX, 1942/1943, s.215

91 Viz. Gesa E.Thiessen(pozn.107) s.407

92 Ibidem, s.407

93 Viz. G. J. Hoogewerff(pozn.113), s. 216

94 Ibidem, s.216

95 Ibidem, s.219

96 Ibidem, s.220

97 Viz. Gesa E.Thiessen(pozn.107), s.409

98 Ibidem, s.409

99 Ibidem, s.409

100 Ibidem, s.409–410

101 Ibidem, s. 410

sv. Trojice uvádí dvě instance, kdy byl tento typ zakázán. Prve za Urbana VIII. (1623–1644) a podruhé Benediktem XIV. ¹⁰²(1740–1758).

Jsou zde dvě varianty, v nichž byla tato adaptace vyobrazení trojičního dogmatu znázorněna. První, jsou tři hlavy s trojicí samostatných krků. Druhou je tvář, rozdělená trojicí nosů a brad a párem očí na silném krku, jako v případě mého vyobrazení. Tváře mohou být odlišeny mírou stáří, nejčastěji Hospodin/Otec s delšími šedivými až bílými vousy, Kristus/Syn ve vzhledu let svého ukřižování a duch svatý s bezvousou tváří. Není to ovšem závazný bod, v jiných vyobrazeních mají hlavy stejnou tvář, nehledě na potřebu znázornění Otce, Syna a Ducha svatého. Jako příklad tříhlavého zobrazení s tímto stejno-hlavým pojetím lze uvést iniciálu „A“ **[obr.23]** s figurálním vyobrazením po-prsně žehnající svaté trojice z chórové knihy, zhotovené v Miláně v rozmezí let 1450–1475. Druhá varianta, trojice tváří na jednom krku s jedním typem je opět figurální iniciála „B“ od *Niccolò di ser Sozzo*, ze Sieny. **[obr.24]** S žehnající polo-postavou Trojice, zde jsou ale přítomny dva páry očí a vousy jsou vystiženy pouze vidlicovitými bradami o čtyřech hrotech. Oba příklady se pojí na ikon. Typ Krista Pantokratora, třímajícího zavřenou knihu v moudrosti v levé, a žehnají pravou. Trojice zde má krátké vlasy, jeví se zde i podobnost s variantou nalezenou na domě, spíše jde o volnost zobrazení interpreta, ale nebrání dogmatické podstatě zobrazení.

Pravděpodobný autor, pokud přijmu závěry B. Indry, Jan Červenka Turnovský mohl znát tento typ i v 16.století. V prostředí iluminátorských dílen, ¹⁰³ se objevuje týž prvek u iniciály „A“ (fol. 208v), v Teplickém kancionálu z roku 1566 z dílny *Matyáše Ornyse*.¹⁰⁴ **[obr.25]** Pokud byl Červenka vyučen v iluminátorské dílně, je možné že tento ikonografický typ znal. Ze závěrů Indry je možné najít i druhý, spíše nepravděpodobný zdroj. Ten je spojen s jeho osobou alchymisty. V díle *Turbum Philosophorum* se objevuje hlava s trojtváří „*Fons et origo...*“ (fol. 4r). **[obr.26]** Tento motiv je však nutno brát spíše jako variabilní inspiraci, či podobnost. Nevyskytují se zde a ani nejsou zmiňovány detaily odkazující se na ikonografii alchymických emblemát. Jedinou spojnicí je tedy Indrovo označení Červenky alchymistou.¹⁰⁵ Výklad s alchymickým významem tudíž musím zavrhnout, ač Červenka přepsal část alchymické knihy pro vlastní potřeby, nejednalo se o hlubokého zasvěcence nebo

¹⁰² Ibidem, s.407

¹⁰³ Viz. Bohumír Indra (pozn. 3), s. 148

¹⁰⁴ Eva Součková: *Výzdoba hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské hory*, Academia, Praha 2019, s.245, fol.208v

¹⁰⁵ Viz. Bohumír Indra (pozn. 3), s. 148

posedlého .¹⁰⁶

Vzhledem k celkovému možnému plánu sgrafita, je nepravděpodobné že by autor z dominanty zapracoval tyto detaily jako formu dekoru, u některých schematicky ztvárněných profilů je možné uvažovat o této variantě, spíše ale jde o důraz, tvář je stylově oddělitelná od skupiny postranních medailonů, stejně jako korunovaná hlava. Mohl tak být kladen důraz na její význam. Bratří nezpochybňovali dogma o trojjedinosti boží.¹⁰⁷ Trifrons činí svojí pozicí vyčnívající motiv, který pro souvěrce mohl být doplněním a základním popisem dogmatu a jeho roli v duchovním světě. Stejně jako plnily pře-básněné žalmy roli poučování laiků.

4.2. Král David/Šalamoun a proroci v medailonech

Další výklad pokračuje v pásu, věnován zbylým detailům. Korunovaná hlava v čele a tři profily. **[obr.8a,b,d,e]** První vousatý, druhý a třetí bezvousý s dlouhými vlasy a čelenkou[.]. Navážu tedy na předchozí výklad. Pokud přistoupím na svědectví Gallašovo, o umístění Adama a Evy a Posledního soudu, musí být součástí i skupina proroků, kteří zvěštovali příchod Syna člověka¹⁰⁸. Těžko zodpovědět kolik proroků zde autor vyobrazil, tři medailony neobsahují trojhlava. Konkrétní atributy vedou spíše ke komplexnímu, nikterak však komplikovanému plánu. Tvoří ji řada nespecifikovaných proroků a hlava krále Šalamouna či Davida. **[obr.8d]**

Bez kanonického znázornění či při užití autorem vybraných předloh se podoba proroků může značně odlišovat nebo určit konkrétní osoby. Lze přistoupit k jedné, dosti heretické záležitosti, a to interpretovat zoomorfní dekor v pásu jako možný atribut, v čele domu s korunovanou hlavou umístěny lví hlavy na koncích, což může být odkaz na trůn Šalamounův či na lva přemoženého Davidem, v jeho mladém období, když byl pastýřem.

„Odpověděl David Saulovi: Služebník tvůj pastýřem byl stáda otce svého, a když přicházel lev aneb nedvěd, a bral dobytče z stáda, já dostihal jsem ho a bil jsem jej, a vydíral jsem je z hrdla jeho. Pakli se na mne obořil, tedy ujma ho za čelist, bil jsem jej, až jsem

106 Ivo Purš: Malířství a Alchymie, in: edd. Jakub Hlaváček - Ivo Purš , *Alchymická mše – sborník textů vztahům alchymie a křesťanství*, str.151 – 194, Malvern, Praha, 2008, s.160

107 Josef Procházka, *Konfesí bratrské aneb Počet z víry a učení, i náboženství Jednoty Bratří Českých*, vyd. 1535, Praha, 1869, s.10

108 Jan Royt, *Slovník biblické ikonografie*, Karolinum, Praha, 2006, str. 249–251

ho i zabil. (1 Samuel 17, 34-35)¹⁰⁹

Přiřazení korunované hlavy králi Davidovi by podporovalo i umístění žalmu 37, který patří do skupiny žalmisty připisovaného druhému králi Izraele.¹¹⁰ David vyobrazen jako jednotlivec, byl nejčastěji zobrazován hrající na lyru, sedíce na královském trůnu či stojící, na iniciálách nebo v celostránkových iluminacích na prvních stranách žaltářů.¹¹¹ Král David zde je bez přímo viditelných atributů, pouze zasazen mezi kartuše s žalmy.

Lvi zde mohou sloužit více dekorativně, ačkoliv maskaron se lví podobou působí nepatříčně a pravděpodobně pro něj užil autor jinou předlohu.

Druhou variantou je přiřazení hlavy ke králi Šalamounovi, mladší tvář, obklopena lvy, referující na jeho trůn(*Thronus Salamoni*).¹¹² Předobraz Krista, který podobně jako Kristus povznesl svoji matku na nebesa, tak i on usadil matku na stolec vedle svého trůnu, rovněž podoben Kristu ve slávě jako spravedlivý a moudrý panovník (*Rex iustus*).¹¹³

Krom Šalamouna by zde mohli být vyobrazeni Mojžíš, Abrahám, Bileám, Eliáš a Elíša a čtyři velcí proroci Izaiáš, Jeremiáš, Ezechiel a Daniel.¹¹⁴ Mojžíše či Abraháma by šlo připojit k zpoza zachovanému medailonu s hlavou s plnovousem. Zbylé proroky mohl autor vyobrazit dle předlohy více méně schematicky, s drobnými rozdíly, pro alespoň minimální odlišení.

Autor mohl rozdělit téma posledního soudu a jeho naplnění, s odkazem na žalmy (David a Šalamoun a proroctvími (velcí proroci, Mojžíš, Abrahám, Eliáš, Elíša). A zasadit jej do pásu, jako na nebesa, na nichž by stál zástup proroků a králů, kteří předpověděli příchod Mesiáše a Poslední soud.¹¹⁵

4.3. Adam a Eva na kresbě J.H.A.Gallaše

Ke třetímu, kresebně zaznamenanému výjevu, který odkryl hlavní náplň sgrafitové výzdoby. Ačkoliv jsem věnoval větší část popisu kresbě, je téměř marginální s tím, co nám o scéně vyznává hlavní nápis v oblouku nad ní. **[obr.13]**

Umístění výjevu prvních lidí na funerálních objektech – sarkofázích, náhrobcích či

¹⁰⁹ Viz. *Bible Kralická* (pozn. 100) s. 263

¹¹⁰ Heslo: *Žalmy*, in: J. D. Douglas ed – et al., *Nový biblický slovník/New Bible Dictionary*, ND, Praha, 1996, s.1168

¹¹¹ Viz. LCI 1(pozn.105) s.478

¹¹² Viz. Jan Royt(pozn.132), s.277

¹¹³ Ibidem, s.277

¹¹⁴ Ibidem, s.249-251

¹¹⁵ Ibidem, s.239-243

rakvích, vede zpět k antice a ranému křesťanskému umění.¹¹⁶ Pokračuje matně viditelná středověkem, kde mohu zmínit fragment z hrobky Boschofů von Finstingen v Trevíru.¹¹⁷ Nelze zde ale najít ono téma, které je přímo spojeno s citací.

Citace od apoštola Pavla z listu Korintským zde zaujímá hlavní roli.

„*A jakož v Adamovi všickni umírají, tak i skrze Krista všickni obživeni budou*“¹¹⁸ citát je hlavní identifikačním bodem ikonologického typu vyobrazení Adama a Evy. Symbolika pádu je zde počátkem smrti, kterou svojí obětí a při posledním soudu snímá Kristus z lidského plemene, jež stvořil Hospodin k obrazu svému.¹¹⁹ Za první neuposlechnutí božího přikázání bylo na člověka přeneseno břímě smrti, tento motiv se pak plně odrazil v ilustracích Bible konce 15. a 16. století v protestantském prostředí středních a severních území svaté říše římské.¹²⁰

Martin Luther smrt interpretoval jako trest nikoliv jako protivenství, které by člověku kladla příroda.

„*Naše smrt a umírání ...je ovocem a trestem za hříchy našeho otce Adama, který špatně krácel k vysokému poznání, takže vše, co je od něj a jím zplozeno na zemi náleží na věčnost smrti, a nikdo na zemi nemůže uniknout nebo se bránit tomuto neštěstí.*“¹²¹

Martin Luther, Kritische Gesmtausgabe

Jeho kořeny jsou ale starší, Luther sám pracoval s dílem sv. Augustina „*De civitate dei*“ v knize XIII. kde píše o pádu prvních lidí.

„*neboť Bůh nestvořil lidi tak jako anděly, že by totiž nemohli vůbec zemřít, ani kdyby zhřešili – nýbrž tak, že by následovala nesmrtelnost a blažená věčnost bez zásahu smrti, kdyby vytrvali v povinné poslušnosti, že by je však v případě neposlušnosti postihla jako nejspravedlivější pokuta smrt.*“¹²²

Toto vyobrazení se tedy odkazuje k typu, jenž nejlépe vyjádřil v grafice Hans S. Beham, který znázornil strom jako kostru, z jejichž paží rostou plody poznání.¹²³ [obr.27] Totéž opakuje s menšími úpravami Jost Amman u svého tisku z roku 1587 [obr.28]. A jako poslední příklad uvedu písmeno „A“ s tématem prvního hříchu od Johanna Theodora de Bry, ze série grafických listů *Nova Alphati effictio*. [obr.29] Zde je smrt zastoupena pouze lebkou, postavenou na prohnutém břevnu písmene, v přímé linii pod rukou Evy

116 Sigrid Esche, *Adam und Eva – sündenfall und Erlösung*, Gesamtherstellung Schwann, Düsseldorf, 1957, s.19

117 Ibidem, s.33

118 Viz. *Bible Kralická*, NZ (pozn. 102), s.171

119 Viz. Sigrid Esche(pozn. 140), s.33

120 Ibidem, s.33

121 Kathleen M. Crowder: *Adam and Eve in the Protestant Reformation*, CUP, Cambridge, 2013, s.88

122 Augustinus Aurelius: *De civitate dei, svazek I.*, Julie Nováková, Vyšehrad, Praha, 1950, s.647

123 Viz. Sigrid Esche(pozn. 140), s.33

ukazujícím Adamovi zakázaný plod.

Jak se ale dostal tento koncept k Jednotě Bratrské, která měla z části vůči starším církevním otcům a autorům výhrady a řídili se svými regulemi? Ačkoliv Chelčický utváří první generaci JB dle svých idejí a vizí království, v němž by králem měl být pouze Kristus, pozdější generace ustoupila od vysoko sahajících nároků prakticky alternativní společnosti.¹²⁴ V druhé a třetí generaci se vrací k představě svatého Augustína o boží obci.¹²⁵ Tento bod mohl tedy v povědomí a v textech jednoty zůstat i bez vlivu Luteránství, s nímž na počátku 16.století jednota komunikovala a z jehož prostředí přicházeli vyškolení bratři.

Ve čtvrtém artikulu „o známosti sebe samého“ ve třetím bodu:

*„Druhá částka známosti sebe samého záleží v poznání stavu pádu, hříchu a smrtedlnosti. Neb člověk té svobody od Boha propuštěný zle užil, zákona spravedlnosti jeho neplnil, jej opustil, záповěď Boží přestoupil, poslouchaje v tom ďábla a slova lži jeho, jemu víc věře, a víru i poslušensví Pánu Bohu povinné na ďábla přenášeje. A tím jest stav nevinnosti sobě i svým potomkům ztratil, milost Boží, i dary spravedlnosti přistvořené, a tak obraz Boží na větším dile potratil. Co pak ještě v něm pozůstalo toho obrazu Božího, to jako čisté víno jedem litým zprznil a nakazil: a tak v stav hříchu, smrti a všech strastných, časných i věčných pokut, sebe i rodinu svou pohřžil.“*¹²⁶

Možné jsou jak varianty, že autor nechal vyznít citát a počítal s pochopením laika, čtoucího jej ve své době. Scéna ale mohla obsahovat minimálně lebku u nohou postav, či rostoucí mezi plody, jako na iluminaci Bertholda Furtmeyra, v Salcburském Misálu z roku 1481.¹²⁷

Jde tedy o scénu, která ukazuje první hřích, za nějž byla prvním trestem smrt. Hřích je pak smyt obětí Krista, na kterou odkazuje nápis nad ní. Gallašem zakreslená scéna tak je počátkem kompozice, vrcholící a končící Posledním soudem.

Scéna, kterou zachytil, nese spojující prvky s iniciálou z Graduálu Sixta z Ottersdorfu(1573-1599), (fol. 77r).**[obr.30]** Eva zde má stejnou pozici jako na perokresbě, ohnutá levice, držící jablko, mírně zakloněna. Kmen stromu je blíže k evině tělu. Scéna v iniciále se liší u hada na stromě. U Gallaše se obtáčí kol větve a spouští se nad Evinu ruku, jde o běžné znázornění hada. u figurální iniciály A je had prvně obtočen okolo kmene a přehýbá se přes první větev. Největším rozdílem je ale jeho ženská

¹²⁴ Viz. Jindřich Halama(pozn.22), s.60

¹²⁵ Ibidem, s.60

¹²⁶ Viz. Jindřich Procházka(pozn.131), s.16

¹²⁷ Viz. Sigrid Esche(pozn. 140), s.33s

hlava.

Pokud zachytil Gallaš scénu tak jak ji viděl, musel Červenka pracovat se stejnou grafikou jako Matyáš Hutský. Oba dva si scénu mohli upravit po svém, jsou zde patrné určité rozdíly. Oba dva mohli upravit scénu dle vlastního uvážení, zatímco Červenková scéna je uváděna jako první hřích vedoucí ke smrti, zde je pojata až zběžně. První lidé jsou už předem zakryti ratolestí v ohanbí, teprve třímající plod. V krajině ráje autor vyobrazil klidnou zvěř: dvojice lvů, zajíc u kořenů stromu a za Evou jelena s laní.

4.4. Žalmy a Poslední soud

Poslední z celé skupiny zachovaných vyobrazení, je fragment tabulky s žalmy. Jak již jsem uvedl, číslo žalmů bylo o dost vyšší, jejich výpis by mi mohl být znám, kdyby byl nalezen originál popisu domu, z původního rukopisu památek Gallašových. Poznámka k domu se sgrafity z roku 1864, z českého vydání, ale již s textem nového autora, nenaznačuje nic víc než míhavé představy.¹²⁸ [obr.12]

Pro alespoň minimální přiblížení se možné interpretaci bude zde nutno uchopit účel domu se specifickým zaměřením. Ježto vycházím z Indrovy interpretace Preysova zápisu, je možné tento dům interpretovat jako hřbitovní dům.¹²⁹ I sám Preys hovoří o sklípku, který nabízí interpretaci jak budovy, nebo podzemního prostoru, jež se zde dle vyjádření bývalých majitelů nachází.¹³⁰ Kosti a náhrobky obou šlechtičen už pohltil zub času. Pravděpodobně již na začátku působení odchodu Bratří ve 20.letech 17.století.¹³¹ Velikost domu ukazuje na možnou roli druhého bratrského sboru či kaple. Účel podpořím liturgií k pohřbu bratří, Čtvrtý list Janu Rokycanovi uvádí, že poté co jest tělo pochováno důstojným způsobem, má následovat oslava Boha, chvalozpěvy a vzdání díků za zesnulého, jemuž bylo dáno vytrvati ve víře až do konce.¹³² ve zprávách kněžských od bratra Lukáše Pražského, je vedle postupů při smrti a před ní, zmíněn i pohřeb.¹³³ Bratří se mají přimlouvat modlitbou, za připojení k losu věrné duše jejich souvěrce. Je shromážděn sbor a na počest zesnulého je pronesena knězem řeč a čteno z písma. Řád z r.1616 zmiňuje vyzvednutí těla v domě, s doprovodem zpěvu písni

128 Viz Libor Scholz (pozn.1), s.102

129 Viz. Václav Bednář(pozn.5), s.22

130 Ibidem, s.22

131 Viz. Bohumír Indra (pozn.4), s. 281

132 Tabita Landová: Liturgie Jednoty Bratrské (1457 – 1620), ETF UK, Praha, 2014, s.338

133 Ibidem, s.338-339

přeneseno v rakvi na místo spočinutí.¹³⁴

Tabita Landová ale podotýká, že rituální přímluva modlitby za zesnulého byla spíše méně častá. Chybějící očištec v bratrském vidění řádu posmrtného života a strach z boží vůle při Posledním soudu, ukazuje zaměření na vděk za Boží milost a naději ve vzkříšení.¹³⁵

Objekt by tak sloužil jako obřadní místo, jehož součástí by mohl být i podzemní prostor, krypta. Do níž mohlo být v plánu pochovávat významné osoby a šlechtu.

Důraz na boží milost a naději ve vzkříšení už osvětluje způsob a cíl výzdoby a také dva dochované žalmy. Ty a jejich rozvinutou interpretaci zde znovu připomenu, dílem Jiřího Strejce.

Žalm 119, 1

„Aj jak šťastný jest všeliký člověk, ten, jenž ostříhá svědomí dobrého, kvůli Bohu tráve všecken svůj věk...“¹³⁶

Žalm 37,25-26

„Mlád jsem byl, teď mi sešlý věk nastává, Ctného neshlédl sem v takové ouzkosti, Bud' jeho Símě an v nouzi zůstává, Že chleba žebře v duchu truchlivosti Sám nýbrž čině dobře dne každého, Ještě nechává dědicům dosti...“¹³⁷

Oba žalmy se vztahují ke konci života, na ctnostě strávený a zasvěcený čas, na sémě víry, přetrvávající, projevující se dobrosrdečností a milostí. Ochranou, kterou Hospodin bdí nad spravedlivými, kteří nemají nikdy nedostatku. Při ohledu na malý útržek všech žalmů, je těžší zasadit je ke kontextu bez spojení s funkcí objektu. U obou případů jsem našel v jejich tradici pevnější výklad.

Žalm 37 – připisovaný druhému králi Davidovi, žalm sám se odkazuje na bohem požehnaného, spravedlivého panovníka, tento verš je však nutno spojit s knihou Izaiáš. Prorok, spojený s novozákonní tradicí a příchodem mesiáše a s ním božího království. Žalm obsahuje motiv obrany a poroby nepřitele rukou Hospodinovou (37,35-40).

---

134 Ibidem, s.339

135 Ibidem, s.340

136 Viz. Tomáš Matějec, (pozn.59), s. 334

137 Ibidem, s.131

„Ale vyjdeť prutek z pařezu Izai, a výstřelek z kořenů jeho vyroste, a ovoce ponese. Na němž odpočine Duch rady a síly. Duch umění a bázně Hospodinovy. A bude stížitelný v bázni Hospodinově, a nebudeť podlé vidění očí svých souditi, ani podlé slyšni uší svých trestati. Ale souditi bude chudé podlé spravedlnosti, a v pravosti trestati tiché v zemi. Bíti zajisté bude zemi holi úst svých a duchem rtů svých zabije bezbožného. Nebo spravedlnost bude pasem bedr jeho, a pravda přepsáním ledví jeho. I bude bydliti vlk s beránkem a pardus s kozlátkem ležeti, tolikéž tele a lviče i krmný dobytek spolu budou, a malé pacholátko je povede. Také i kráva a nedvědice spolu pásti se budou, a plod jejich spolu ležeti, lev pak jako vůl plevy jísti bude. A lýtý had nad děrou pohrávati bude s dítětem prsí požívajícím, a to, kteréž ostaveno jest, směle sáhne rukou svou do díry bazališkovy. Neuškodí, aniž zahubí na vši mé hoře svaté, nebo země naplněna bude známostí Hospodina, tak jako vodami moře naplněno jest. A budeť v ten den, že na kořen Izai, kterýž stane za korouhev národům, pohané pilně ptáti se budou, nebo odpočívání jeho bude slavné. I bude v ten den, že přičiní Pán po druhé ruky své, aby shledal ostatky lidu svého, což jich zanecháno bude od assura, a od Egypta, a od Patros, a od Chus, a od Elam, a od Sinear, a od Emat, a od ostrovů mořských. A vyzdvihne korouhev mezi pohany, a sběře zahnané Izraelské, a rozptýlené Judovy shromáždí ode čtyř stran země. (Izajáš 11, 1-12)¹³⁸

Kapitoly 24, 27 knihy Izajáš se pojí k tématu díky názvu Malá apokalypsa, jedná se o paralely s knihou Zjevení. ¹³⁹V soudný den naplní veškerá proroctví, což je rozvedeno ve Zjevení 22,6.¹⁴⁰ Zahrnuje motivy radosti nad zničeným městem, zpěvu vykoupených. Co se však týká hlavního tématu, Poslednímu soudu je část o pohlcení smrti a setření slz (Iz 25,8): „ *Sehltí i smrt u vítězství, a setře panovník Hospodin slzu s všelike tváři, a pohanění lidu svého odejme ze vši země...*“¹⁴¹

Osoba pevná ve své víře po celý svůj život (Mlád sem byl), i přes protivenství života, není Hospodinem nikdy opuštěna (neviděl jsem spravedlivého opuštěného). Jsou-li věřící věrni přikázání a pevní ve víře, tak že oni a jejich pokolení dostanou sebe samo zřídka kdy do chudoby.

¹³⁸ Viz. *Bible Kralická SZ*(pozn.102),s.584

¹³⁹ Norbert Lieth, *Biblická proroctví*, KMS, Praha, 2009, s.55

¹⁴⁰ Ibidem, s.57

¹⁴¹ Ibidem, s.60

Žalm 119 je analogický předchozímu, opětovně je zde vyzdvihován život ve víře a naději ve spasení. V povědomí plnil roli, upamatování na běžný život, který by měl být stále zasvěcen Hospodinu.

Jde však také o Akrostich, báseň v níž mohou být slabiky, slova a počáteční písmena veršů vytvářet slovo, celou větu nebo jméno. Tento žalm je nejdelší z tzv. Abecedních akrostichů a nese ve svém významu žalo-zpěvnou roli, jakož i rozjímání nad Tórou v životě autorově.¹⁴²

Akrostichy mohou nést několik účelů: mystický, mnemotechnicky zaměřený, pedagogický a estetický. Tento žalm je výjimečný strukturou, v níž se každé hebrejské písmeno opakuje osmkrát. Žalm je stavěn mezi první a devatenáctý žalm, tato trojice vyzdvihuje slovo Tóra – zákon.¹⁴³ Rozjímají nad zákonem božím, z části se mají odkazovat na Deuteronomium, jejich charakter je však pln útěchy a radostného vzhlížení.

Tyto poznatky mne vedou k podpoření hypotézy o spolupráci Jiřího Strejce a Jana Červenky. Strejc jako znalec hebrejštiny a překladatel žalmů pro druhé vydání Bible Kralické.¹⁴⁴ Jeho znalosti a výběr žalmů musely být prvním motivem pro hlavní plán celé kompozice. Samozřejmě nemusel znát plnou tradici žalmů, alespoň část z nich však musel znát. Minimálně žalm 119. Zde se nabízí cesta pro výběr ze 74 žalmů Davidových a řady akrostichů a výše zmíněným prvním a devatenáctým. Oba žalmy jak 37 tak 119 jsou akrostichy.¹⁴⁵ Mezi další patří žalmy 9, 10, 25, 34, 111, 145.¹⁴⁶ Jiří mohl vybrat čistě akrostichy pro umístění do kartuší. Oslavují Hospodina, jeho spravedlnost (žalm 111), chválí jeho jméno, jež bude oslavovati i jejich potomstvo (žalm 145).¹⁴⁷ Prosí o ochranu před pohanou svými nepřáteli, chválící Hospodinovu dobrosrdečnost, ukazujícího a vedoucího hříšné na cestě (žalm 25).¹⁴⁸ Oslavují Boha s příslibem do budoucích časů, pro jeho ochranu bohabojných (žalm 34).¹⁴⁹ Pějí žalmy, vyzdvihující jméno jeho, pro ztrestání nepřátel a víru jeho jako pevnost nedobytnou (žalm 9).¹⁵⁰ A pro pevnost ve víře i přes protivenství, vyslyšení tužeb a posilování srdce pokorných

142 „Karels“: *Výklad akrostického žalmu*, Wordpress 119, 2016,27/10, vyhl.21/5

143 Ibidem(pozn.168)

144 Viz. Tomáš Matějec(pozn. 59), s.9

145 Van der Spuy, Hebrew Alphabetic Acrostics *OTE* 21/2,2008, s.515

146 <http://www.biblicalhebrew.com/alphabet.htm>, 26.5.2022

147 Viz. *Bible Kralická SZ*(pozn.102), s.541

148 Ibidem, s.483

149 Ibidem, s.487

150 Ibidem, s. 476

(Žalm 10). Všechny zde vypsané, splňují svým textem narativ, se kterým by byl mohl být dům zamýšlen.

K Poslednímu soudu, pouze zmíněném v zdrojích o domu. Žalm 37 k němu v plném znění odkazuje.¹⁵¹ Narativ soudu výše odkazoval ke knize Zjevení a Malé apokalypse.

Základní kompozicí západního typu by bylo vyobrazení Krista ve slávě, Déesis, zmrtvýchvstání lidu, proces soudu - oddělování ovcí od kozlů, archanděl Gabriel s váhami, Michael zahánějící hříšné do úst pekelných.¹⁵² Vzhledem k účelu budovy a pravděpodobnému ladění tématu spíše ke kladnému aspektu, mohla být motivy spojené s ctnostným životem zemřelého. A také proč by měla daná osoba býti mezi vybranými, kterým bude dopřána milost u božího soudu¹⁵³ Vyhýbajíc se tak motivu zatracených, by mohlo dominovat. Artikule č. 6 se odkazuje stejně jako katolická na Markovo evangelium, sv. Pavla a sv. Augustína.

„Vstoupil na nebesa, sedí na pravici Boha Otce všemohoucího. ... Odtud přijde (totiž z hůry s nebe s angely svými) souditi živých a mrtvých.“¹⁵⁴

„Pán náš s zvukem ponoukajícím, hlasem archangela a s troubou Boží sstoupí s nebe.“¹⁵⁵

Druhou variantou je vyobrazení posledního soudu s Kristem, znázorněným jako apokalyptickým beránkem (Zj 14,1) v záři jeho božské podstaty, „*Pána páni a Krále králů*“ (Zj 17,14).¹⁵⁶ Obklopeného zástupy andělů s palmovými ratolestmi a symboly čtyř evangelistů. Podobný titulní straně zpěvníku: „Písně duchovní Evangelistské“ z roku 1576.¹⁵⁷ Vzhledem k velikosti domu a dělení prostoru mezi kartuše s žalmy, scénou Prvního hříchu s dekorativními oblouky a sloupy, mohla být scéna rozdělena. Oddělená vyobrazení beránka, vzkříšení mrtvých a soud autor mohl umístit jako trojici scén do některé z částí sgrafita. O skutečném vzhledu nemohu přinést bližší úvahu nebo svědectví.

Sgrafita spojená s Posledním soudem a upomínající na jeho příchod nejsou ve sgrafitu ojedinelá, příkladem může být výzdoba v tzv. Soudnici, v Bechyňského zámku. Ta se ale tematicky opírají o emblemata, napojená na hugenotské prostředí a

---

151 Ibidem, s.489

152 Viz. Jan Royt (pozn.132), s.239-243

153 Viz. Tabita Landová (pozn.156), s.340

154 Viz. Jindřich Procházka (pozn.131), s.37

155 Ibidem, s.37

156 Viz. Bible Kralická (pozn.102), s.249,252

157 Písně duchovní evangelistské, 1576, Praha, NK: 54 A 33, titulní strana

podobnosti z nového zákona.¹⁵⁸ V Hranicích jde o spojení přímo s žalmy a jejich překlady. Jsou více napojeny na vzdělanou skupinu bratří, nesoucí dědictví humanismus Jana Blahoslava a k překladům z hebrejštiny.

4.5. Restaurátorské zásahy a vývoj poškození sgrafita

Pro přesnější vyličení stavu objektu jsou nutné dosavadní zprávy a zmínky o jednotlivých zaznamenaných etapách vývoje stavu sgrafita. Jelikož leží objekt nedaleko toku potoka Ludiny, je na místě se zmínit možnosti staršího poškození vodou.

Nejstarší zaznamenané poškození je zmíněno při proražení nových oken v 18.století.¹⁵⁹ Objekt, dříve dle B. Indry předpokládaná hrobka byla přebudována na obytný dům. V 17.století došlo ke zrušení krchova JB, v téže době byl nedaleko založen nový hřbitov městský. Dům proto pravděpodobně delší dobu pustl a možnost značné míry poškození je na místě. Ještě předtím ale mohl být silněji poškozen povodní, zmíněnou v gruntovní knize, kde je několik slov o poničení hřbitova bratří, jehož byl součástí.¹⁶⁰

Původní pozice zazděného okna jde ale dle výpovědi partnerky bývalého majitele Antona Pivarče(2010-2022), Patricie Juračkové, stále vidět. Je zde stále patrný obrys onoho výklenku. Rovněž se zmínila o dochovaném fragmentu původní cihlové podlahy v hloubce 56 cm pod stávající. Dům má dle svědectví sklepní prostory, jejich stáří ale neznám.

Nyní se pouze krátce pověřuji dvojicí restaurátorských zpráv z let 1999 od ak. mal. Jana Živného a štukatéra Jaroslava Přindiše z roku 2018. první se přímo zabývá čištěním a drobně rozebírá námět zachovaných částí sgrafita. Druhá, nejmladší je zaměřena na opravu štukové omítky, spíše jde o základní popis změn, v dnes nově omítnutém domě za vlastnictví A. Pivarče.

Živný ve své zprávě zmiňuje svůj náleznepůvodního tmelení omítky, retuši původních dle něj restaurátorských pokusů a utažení omítky jemnou vrstvou intonaca, jeho pohled nevyloučil rozdílnost s původní výzdobou.¹⁶¹Zde ale musím podotknout, že fotografie domu, které použil nebyly staršího data čili srovnání neuvádí. V odstavci

---

158 Pavel Waisser, *Ještě jednou k výzdobě tzv. Soudnice v zámku Bechyni*, in: *Zprávy památkové péče*, roč.80, č. 3-4, 2020 s.296-297

159 Viz. Libor Scholz(pozn.1), s.102

160 Viz. Jiří Lapáček(pozn.43), s.11

161 Viz. Jan Živný(pozn.10), s.1

zaměřeném na poškození je zmíněno pouze poškození domu při povodních, jednotlivé výseky poškozené omítky nahrazeny novou a sgrafito vodou nepoškozeno.¹⁶²

Stav, který před rekonstrukcí popisuje J. Přindiš hovoří o pokrytí okrovou barvou, v době restaurování značně nesoudržnou a odlupující se.¹⁶³ Pokračuje popisem neodborného zásahu vyspravení a trhlinách v korunní římsě. Plochy byly novodobě spravovány jemnou štukovou omítkou a sokl byl zahrnut pod úroveň chodníku.

Přindiš odstranil zavlhlé části novodobé cementové omítky na spodní části. Na jádrovou omítku nanesl vrstvu vápenného šuku a na povrchu jej zakončil plstí. Provedl průzkum druhotných štukových omítek a sňal zkorodované a již nefunkční části omítky. Opětovné čištění a proškrabání ve spárách. Následně omyl povrch fasády regulovaným proudem vody a chybějící části doplnil dvouvrstvou omítkou. Rekonstrukce římsy byla vytažena pomocí šablon. Fasáda byla natřena silikátovým nátěrem odstínu 9251.

Na štítové zdi opětovně odstraněny barevné přemalby a opravena štuková omítka, opatřena stejným nátěrem jako u uliční fasády, mající odolat dešti.¹⁶⁴ Jako poslední vyzvedl kamenný sokl nad úroveň chodníku, jako ochrana před odstříkovanou vodou. V rámci této opravy byly odstraněny schody u vstupních dveří.¹⁶⁵

Oba autoři restaurátorského zásahu dbali o co nejmenší zásah do sgrafita, což zmiňují v rámci svých zpráv. Dům byl pravděpodobně nejsilněji poničen v období mezi 17. a 18. stoletím, jelikož kresba z roku 1818 od J. H. A. Gallaše již ukazuje pouze dost zmrzačený stav domu, jehož si pravděpodobně nikdo moc nehleděl a pokud už prováděl údržbu, činil tak bez možnosti pozdější možné odborné pomoci.

5. Závěr

Celková koncepce ikonografie sgrafita je zaměřena k počátku a konci lidského rodu, dle biblických představ. Od Adama ke Kristu, od prvního hříchu k Poslednímu soudu. K naplnění evangelií a proroctví s důrazem na boží milosrdenství, ochranu a spravedlnost. Hlavním klíčem jsou zde žalmy a nápis „*A jakož v Adamovi všickni umírají, tak i skrze Krista všickni obživeni budou*“, které směřuje k Poslednímu soudu a přímělu za mrtvé bratří. Autor přejímá scény z tradice jak starší ale již interpretací a

---

¹⁶² Ibidem, s.1

¹⁶³ Jaroslav Přindiš, *Restaurátorská zpráva – obytný dům, Hřbitovní 2/265, Hranice, Olomouc, 20.11. 2018*, s.4

¹⁶⁴ Ibidem, s.4

¹⁶⁵ Ibidem, s.5

odvoláním na protestantské prostředí, které se vlilo do komunity Jednoty Bratrské v 16.století. Je jím odkaz na břímě smrti, způsobené prvním hříchem a Poslední soud, jež toto jařmo sejme a oddělí blažené od zatracenců na tyto aspekty poukazuje. Ne však zcela přejímá narativ luteránů, neb je zde stále důraz nejen na víru, ale i na dobré skutky a život zasvěcený komunitě. Pás s medailony krále Šalamouna/krále Davida, starozákonních proroků a svaté trojice je odkazem na naplnění jejich proroctví, o příchodu Krista a jeho spasení skrze jeho oběť. Svatou trojici pak autor shrnul Kristovu Božskou podstatu. Král Šalamoun či David, umístěn v čele, je hlavním odkazem pro šlechtickou spravedlnost a moudrost. Taktéž na boží vůli, jež věřícího chrání, což zde podkládají žalmy. Pochování tak kráčeli v obrazu Šalamounově, v představě ke komunitě Jednoty Bratrské spojení zbožností a ctnostným životem.

Co celou dochovanou výzdobu zařazuje, jsou zbylé žalmy 37, 25-26 a 119,1. Jsou vyjádřením žalozpěvů, přímlov a připomínání skutků a pobožnosti zesnulého. Rituální přímlova a modlitby vedené knězem ukazují spíše než na hrobku jednotlivce, na obřadní dům či kapli pro význačné osobnosti obce. Živému věřícímu bylo připomínána radostná zvěst o vzkříšení a pohlčení smrti. Byl přesvědčován, aby vydržel ve víře. Viděl počátek a předzvěst konečného soudu. Za jeho oddanost a dobré konání očekával život věčný. Oslavná sgrafitová výzdoba povznášela a utěšovala, připomínající sílu a laskavost všemohoucího k bohabojným.

Ať už šlo o hrobku sester z rodu Pražmů z Bílkova, které se zasloužily o růst bohatství Jednoty v Hranicích nebo o dům pro pohřební obřady a pochování významnějších osob, je nutno uzavřít účel sgrafita jako plně související s rolí objektu, nikoliv jako dekorativní motiv na předměstském domě.

Sgrafito může ukazovat také skromnější formu uplatnění umění v architektuře JB v druhé polovině 16.století. Oblastní fenomén, který zde vznikl, díky přičinění Jiřího Strejce jako autora konceptu a Jana Červenky jako zhotovitele výzdoby.

Kdy bylo možno tento typ ozdobení fasády brát jako vzdělávací prostředek v učení mladších bratří a laiků. Vznik sgrafita je podmíněn rozkvětu kulturního bohatství města a obce JB v posledních desetiletích 16.století. Láme se zde, spolu s dalšími uměleckými díly dřívější odstup JB od konzervativnějšího přístupu k dekoru v architektuře, umění uplatněné pro užitek, nikoliv pro obchod se svatými obrazy, jimiž se zaobíraly seznamy vhodných, nevhodných a špatných řemesel a živností. Vyobrazení měla podtrhovat úlohu domu, nápodobně mohl být zdoben i sbor, o jehož výzdobě však máme pouze drobné informace. Výjimečný charakter výzdoby staveb mohl vycházet z inovativních snah Strejcových a Červenkovy uplatnění jako tvůrce sgrafit.

6. Seznam použitých zdrojů a literatury

6. 1. Literatura:

Augustinus Aurelius, *De civitate dei, svazek I.*, Julie Nováková, Vyšehrad, Praha, 1950

Václav Bednář-Bohumír Indra-Jiří Lapáček, *Kronikáři města Hranic*, Hranice, 2005

Bible Kralická – písmo svaté Starého a Nového zákona, vydání z roku 1613, ČBS, Praha, 2014

Kathleen M. Crowder: *Adam and Eve in the Protestant Reformation*, CUP, Cambridge, 2013

Miroslav Černý – Jiří Lapáček – Miroslav Marada, *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších – průvodce*, Hranice 2006

Sigrid Esche, *Adam und Eva – sündenfall und Erlösung*, Gesamtherstellung Schwann, Düsseldorf, 1957

Florian Zapletal, Luterské kněžstvo, in: Antonín Fröhlich, *Záhorská kronika vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví*, Ročník XXI., číslo 3., březen, Dolní Újezd u Lipníka nad Bečvou, 1939, s. 71-81

Josef H. A. Gallaš, *Kurzgefaste Geschichte der Stadt Weiskirch(1836)*; Libor Scholz, *Památky města Hranic ku stoleté slavnosti posvěcení farního chrámu Páně 24. června 1764*, nakladatelství Tichý typ, Hranice, 2006

G. J. Hoogewerff: *Vultus Trifons – Emblema Diabolico Immagine Improba della Santissima Trinità*, Accademia Romana di Archeologia, vol.XIX, 1942/1943

Jindřich Halama: *Sociální Učení Českých bratří (1464–1618)*, CDK, Brno, 2003

Ferdinand Hrejsa, Za krále Maxmiliána II., in: Ferdinand Hrejsa, *Reformační sborník III. Práce z dějin československého života náboženského*, NBS, Praha, 1929, s.2-12

Bohumír Indra, Malířské dílny a malíři ve městech severovýchodní Moravy a Těšínského Slezska od 16.století do osmdesátých let 17.století, in: *Časopis Slezského Muzea* s.B. 39, 1990, s.137–227

Bohumír Indra, *Historie Hranických Domů – kapitoly z topografie města Hranic*, Hranice, 2005

Bohumír Indra, *Rozvoj města v 15. a 16.století do Třicetileté války*, in: Marie Jašková-

Bohumír Indra-Ladislav Hosák, *Hranice – Dějiny města*, díl I., Hranice, 1969, s.38-100

Josef Jireček, Kancionál Bratrský, in: Antonín Jaroslav Vrťátko-Josef Jireček – Heřman Jireček – Martin Hattala – Pavel J. Šafařík - Josef Kolář - August E. Ahlquist, *Časopis Musea Království Českého* 1862, roč.63, svazek první, Muzeum Království Českého, Praha, 1862, s.24 – 51

Engelbert Kirschbaum – Günter Bandmann-Wolfgang Braunfels-Johannes Kolwitz-Wilhelm Mrazek-Alfred A. Schmid – Hugo Schnell, *LCI I A-E*, Herder, Freiburg, 1994

Tabita Landová, *Liturgie Jednoty Bratrské (1457–1620)*, ETF UK, Praha, 2014

Tomáš Matějec, *Žalmové neb zpěvové svatého Davida/Žalmové parafráze Jiřího Strejce podle vydání z roku 1598*, Strahovská knihovna, Praha, 2014

Jaroslav Přindiš, *Restaurátorská zpráva – obytný dům, Hřbitovní 2/265, Hranice*, Olomouc, 20.11. 2018

Ivo Purš: Malířství a Alchymie, in: edd. Jakub Hlaváček - Ivo Purš , *Alchymická mše – sborník textů vztahům alchymie a křesťanství*, Malvern, Praha, 2008, s. 151 – 194

Pisně duchovní evangelistské, 1576, Praha, NK: 54 A 33, titulní strana

Cesare Ripa, *Ikonologie*, Praha, Argo, 2019

Jan Royt, *Křesťanské ikonografii*, Karmášel spol. Muzeum Šumavy Sušice, České Budějovice, 2010

Olga Settari: Hranice, in: ed. Jiří Fukač, Jiří Vysloužil, *Slovník české hudební kultury*, Praha: Supraphon, 1997, s.277

Van der Spuy, Hebrew Alphabetic Acrostics *OTE* 21/2,2008, s.513-532

Eva Součková: *Výzdoba hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské hory*, Academia, Praha 2019

Josef Vítězslav Šimák, *Příběhy města Turnova nad Jizerou I.*, GARN, Turnov,2018

Gesa Elsbeth Thiessen: *Not so unorthodox: A reevaluation of Tricephalous images of Trinity*, in: *Theological studies*, vol.79(2), Sage,2018, s.399–426

Iveta Tůmová, *Chrámové stavby Jednoty Bratrské* (diplomová práce), UP, Olomouc,2013

Rudolf Jordán Vonka, *Čeští evangelíci a Francouzští protestanti v XVI. A XVII.století*, in: Ferdinand Hrejsa, *Reformační sborník, Práce z dějin československého života náboženského III.*, NBS, Praha,1929, s.41-433

Pavel Waisser, *Ještě jednou k výzdobě tzv. Soudnice zámku Bechyně*, in: *Zprávy památkové péče*, roč.80, č. 3-4, IN MEDIAS RES, 2020

Jan Živný, *Restaurátorská zpráva Restaurování sgrafit na fasádě domu č.265 Hranice na Moravě*, Praha, 1999

6.2. Internetové zdroje

<https://karels2016.wordpress.com/2016/10/27/vyklad-akrostichickeho-zalmu-119/>
- „Karels“: *Výklad akrostického žalmu*, Wordpress 119, 2016,27/10, vyhl.21/5/2022
<http://www.biblicalhebrew.com/alphabet.htm>
:<https://brewminate.com/kitchen-alchemy-in-the-16th-century/>
<http://jjkn.sweb.cz/heraldika/Kropac.htm>

Seznam zkratk:

CDK – Centrum pro studium demokracie a kultury
CUP – Cambridge University Press
ETF UK – Evangelická Teologická Fakulta Univerzita Karlova
UP – Univerzita Palackého
NK – Národní knihovna
NBS – nákladem Blahoslavovy Společnosti
LCI – Lexikon der Christlichen Ikonographie
JB – Jednota Bratrská
ČBS – Česká Biblická Společnost

7. Seznam vyobrazení

obr.1 Bratrský dům z r.1583 ve Hřbitovní ulici, Bohumír Indra: *Historie města*, in: *Hranice a okolí*, Rekord, Brno, 1934,

obr.2 Josef Heřman Agapit Gallaš, *Heraldický vývod domu č.3 s erbem Pražmů z Bílkova, Památky III, Scuta IV*, převzato z: <http://jjkn.sweb.cz/heraldika/Kropac.htm>,

obr.3 1.strana s datací a názvem přepsané alchymické příručky, „*Knížka o pravých gruntovních uměních kterýchžto všichni vtípní lidé užívají...*“, svazek č.21 sign. IIIIG 21, Knihovna Národního Muzea, Praha, s.242, foto: Antonín Kotráš,

obr.4 *Corectorium Alchymiae Ricardi Anglici*“ svazek č.21, sign. IIIIG 21, Knihovna Národního Muzea, Praha, s.108, foto: Kotráš Antonín

obr.5 kresba a originál z díla: *I secreti de la signora Isabella Cortese (1617)*, převzato:<https://brewminate.com/kitchen-alchemy-in-the-16th-century/>, 21.5.2022

obr.6 kresba podle grafiky z díla *Heinricha Khunratha: Amphitheatrum Sapientiae Aeternae (1609)*; 1/12 grafik z díla *Heinricha Khunratha, Amphitheatrum Sapientiae Aeternae (1609)*, převzato z:

Roland Lüthi: *Ein typisches Unikat Das Exemplar von Heinrich Khunraths "Amphitheatrum Sapientiae Aeternae" (Hanau 1609) in der ETH-Bibliothek Zürich, Schweizerische Bibliophilen-Gesellschaft, 2013, s.99-107*

obr.7 Jan Červenka, sgrafitové sloupy, dům č.265,1583, foto: Antonín Kotráš

obr.8 Jan Červenka, Medailony č.1-5, dům č.265, foto: Antonín Kotráš

obr.9 Jan Červenka, rolverkové kartuše s žalmy, 1583, dům č.265, foto: Antonín Kotráš

obr.10 Jan Červenka, sgrafitová šembrána u zazděného okna, 1583, dům č.265, Hranice, foto: Antonín Kotráš

obr.11 Jan Červenka, sgrafitový maskaron lva na rolverkové šembráně, 1583, dům čp.265, Hranice, foto: Antonín Kotráš,

obr.12 Jan Červenka, žalm XXXVII, 25-26; žalm CXIX,1, sgrafito domu č.265, Hranice, foto: Antonín Kotráš

obr.13 Josef Heřman Agapit Gallaš, kresba sgrafita Adama a Evy, 1818, přejato z: *Marie Jašková-Bohumír Indra-Ladislav Hosák, Hranice – Dějiny města, díl I., Hranice, 1969,*

obr.14 Jan Červenka, medailon – ukázka jednoduchého dekoru, 1583, dům čp.265, Hranice, foto: Antonín Kotráš

obr.15 Jan Červenka, akantový dekor, 1583, dům čp.265, Hranice, foto: Antonín Kotráš

obr.16 Jan Červenka, zoomorfni a vegetabilní dekor, 1583, dům čp.265, Hranice, autor: Antonín Kotráš

obr.17 Jan Červenka, vegetabilní dekor, 1583, dům čp.265, Hranice, foto: Antonín Kotráš

obr. 18 Jan Červenka, datace výzdoby na šembráně, 1583, dům čp. 265, Hranice, foto: Antonín Kotráš

obr. 19 Jan Červenka, fragmenty sgrafitového oblouku, 1583, dům čp.265, Hranice, foto: Antonín Kotráš

obr.20 Martino di Bartolomeo, Prudenza, Duomo di Siena, 1370–1434, foto: Giuseppe Riccardo Guerrieri, převzato z: <https://artepiu.info/san-gimignano-palazzo-pubblico-affresco-loggia/>

obr.21 Fra Filippo Lippi, Augustínova vize svaté trojice, 1437-38, Galerie Uffizi, Florencie, foto: Richard Stracke

obr.22 Andrea del Sarto, Svatá trojice/trifrons, 1527, San Salvi, Florencie, foto: Elena Fulceri, přejato z: <https://www.visitflorence.com/florence-museums/last-supper-in-san-salvi.html>

obr.23 Iniciála „A“, 1450-1474, Milano, 91 x 82 mm, přejato z: Morgan Library, New York,MS M.558.5

obr.24 Niccolò di ser Sozzo, iniciála „B“, Graduál, 1345-1350, Siena, přejato z: freelibrary.org

obr.25 Matouš Ormys, Iniciála A, Teplický kancionál, fol.208v, Eva Součková: *Výzdoba hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské hory*, Academia, Praha 2019, s.245

obr.26 detail z Turba Philosophorum, sive tractatus de auri conficiendi ratione : accedunt figurae, folio

4r, 1501- 1600, přejato z:Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits,

obr.27 Hans Sebald Beham, Adam a Eva, 1543, mědiryt, 82 x 56 mm, soukromá sbírka, přejato z: Wikipedie

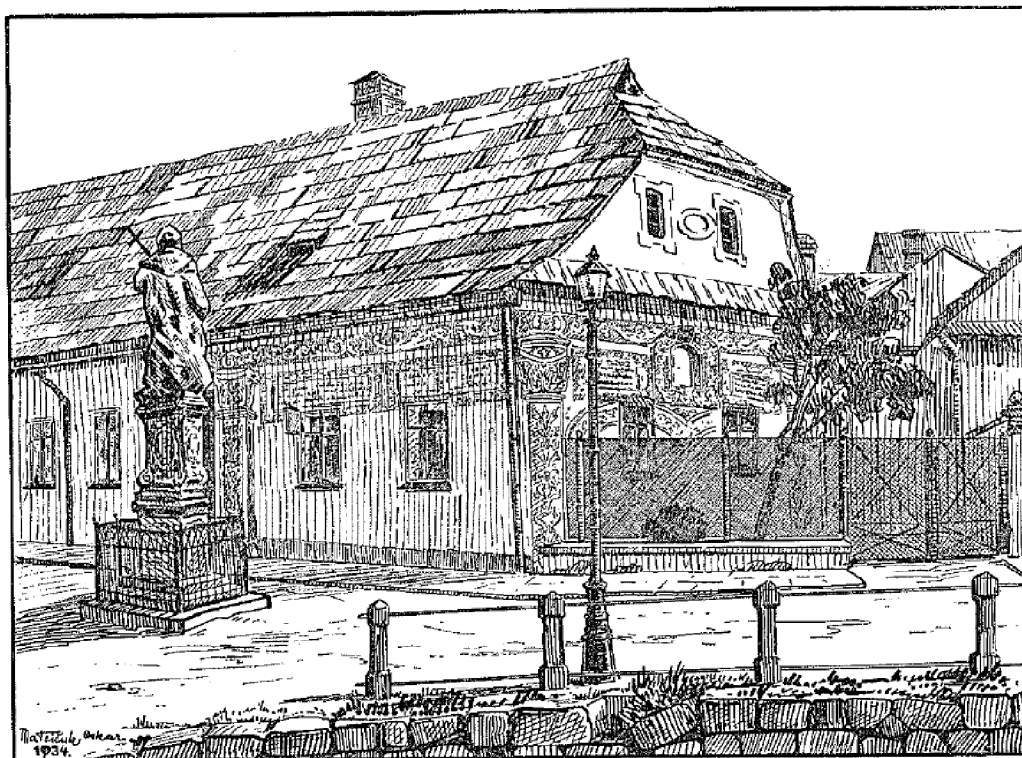
obr. 28 Jost Amman, Adam a Eva 1587, přejato z:

obr.29 Theodor de Bry,písmeno A, Nova Alphati effictio, přejato z:MAK Viena

obr.30 Matyáš Hutský, Iniciála s Adamem a Evou, Graduál Sixta z Ottersdorfu(1573-1599), (fol. 77 r)
Eva Součková: *Výzdoba hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské hory*, Academia, Praha 2019,s.

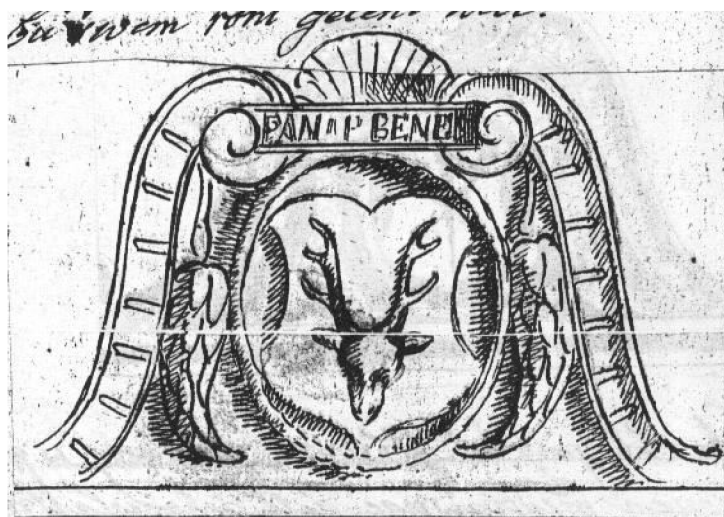
Obr. 31 autorský orientační pláněk města Hranic s vyznačenými pozicemi objektů

8. Obrazová příloha

Bratrský dům z r. 1583 ve Hřbitovní ulici.

Obr.1 Bratrský dům z r.1583 ve Hřbitovní ulici, převzato z: Bohumír Indra: Historie města, in: Hranice a okolí, Rekord, Brno, 1934, s.4

obr.2 Josef Heřman Agapit Gallaš, Heraldický vývod domu č.3 s erbem Pražmů z Bílkova

Knižka o pravých a Gruntov-
ných uměních / kterýchžto všickni vtíp-
pní Lidé užívají: Totiž / o přípravování
rozličných kovů Ohněm y krom Ohně i podle
Alchymistického a přirozeného Gruntu Směno-
wytě:

O tvorzený / a měkčený / O rozpaustěný / a prabo-
wáný / o letováný a Escováný: Formy na nich stro-
jený / seváný / Jedné každé věci barvou dáti / gi zachová-
ní o opravováný / zas nawracováný. Jako: k malo-
wáný / k psáný / Luminováný / pozlacováný / zlatem wy-
sazováný / dráhy m kamenjm:

přeložená z eremčiny: J. B:

leta M. D. L. iij.

Podruhě přepsaná od: J. E. z. M. J. R.

leta 1 7 8.

Charakterové a Směna kovů.

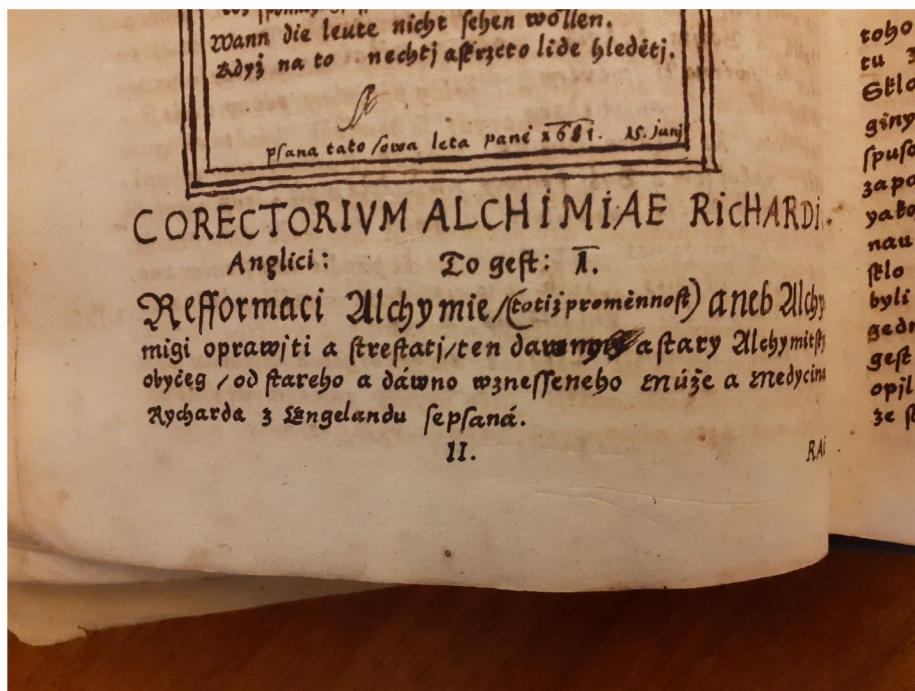
21.

☉ Slunce - zlato.	☿ Sulphur. Sura.	♁ Antymonium.
☾ měsíc. Stříbro.	♁ Salgame.	✱ Salamoniac.
☿ mercurius. Rtut.	♁ Arsenikum.	♁ Sublimien.
♁ mars. železo.	♁ Cynobr.	♁ Salcommune.
♃ Jupiter. Cyn.	▽ voda.	♁ Salalkali.
♄ Gladolet. wolow.	♁ rohen.	♁ Crocum martis.
♀ Venus - měš.	♁ den.	
♁ alumen. ledel.	♁ noc.	

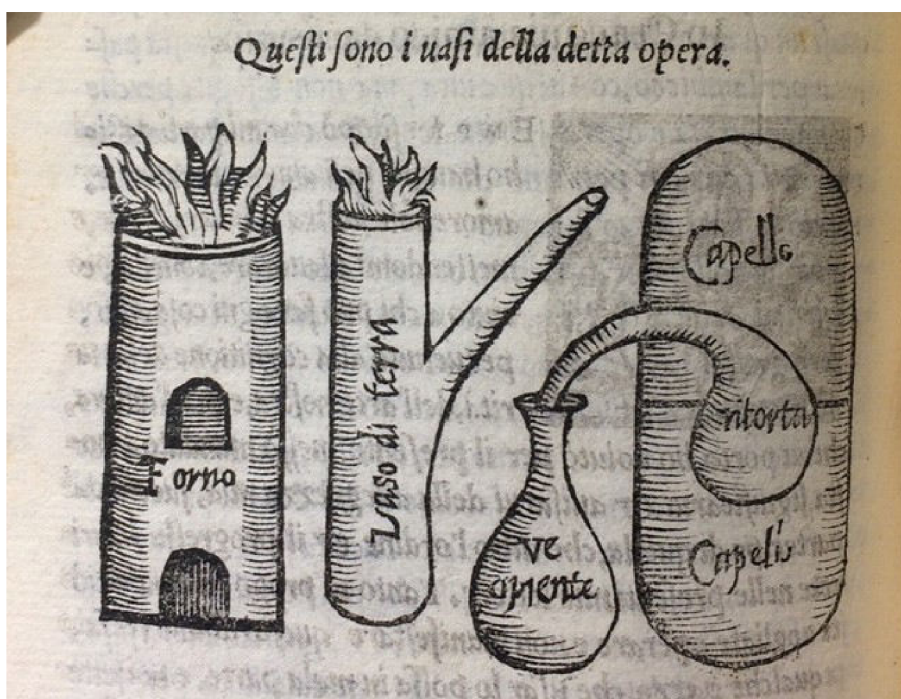
někte

Obr.3 Jan Červenka, 1.strana s datací a názvem přepsané alchymické příručky: „Knižka o pravých gruntovních uměních kterýchžto všickni vtípní lidé užívají:totiž o přípravování rozličných kovů ohněm a krom ohně i podle alchymistického přirozeného gruntu...“

Obr.4 „Corectorium Alchymiae Ricardi Anglici“

Obr.5b folio 13 z díla I segreti de la signora Isabella Cortese (1617),

Obr.6a kresba podle grafiky z díla Heinricha Khunratha, Amphitheatrum Sapientiae Aeternae (1609), s. 108

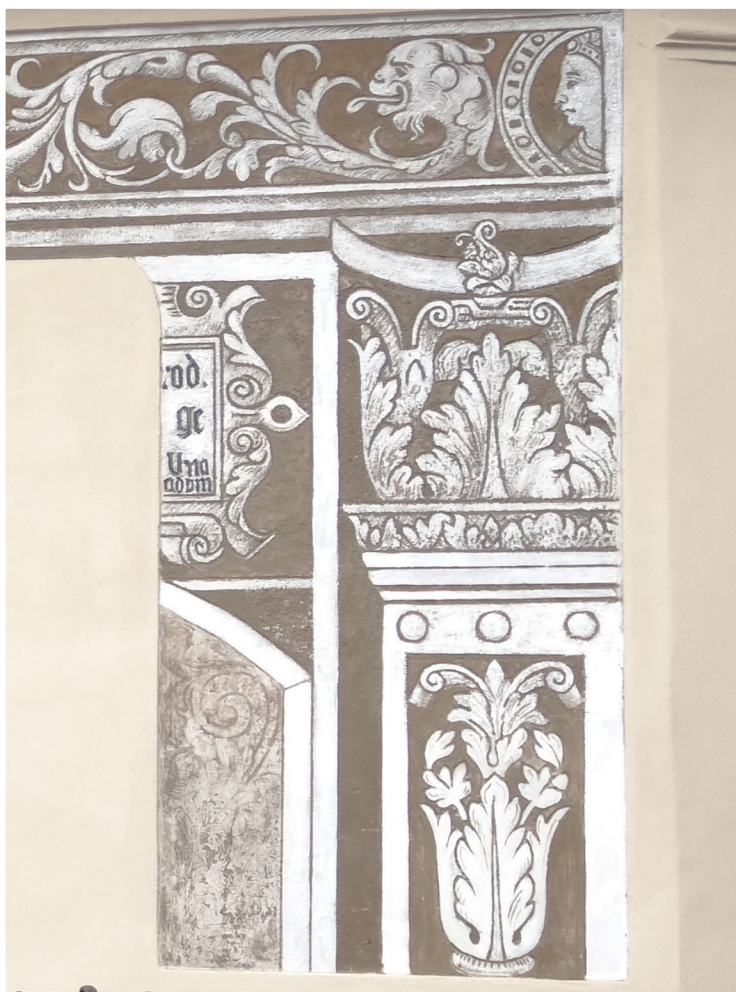
Obr.6b 1/12 grafik z díla Heinricha Khunratha, *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae* (1609), převzato z: Roland Lüthi: *Ein typisches Unikat Das Exemplar von Heinrich Khunraths "Amphitheatrum Sapientiae Aeternae" (Hanau 1609) in der ETH-Bibliothek Zürich, Schweizerische Bibliophilen-Gesellschaft, 2013, s.99-107* Obr.6 kresba podle grafiky z díla Heinricha Khunratha: *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae* (1609)

Obr. 7a Sgrafitový sloup č.1, dům č.265, Hranice

Obr. 7b Sgrafitový sloup č.2, dům č.265, Hranice

Obr.7c Sgrafitový sloup č.3, dům č.265, Hranice

Obr.7 Jan Červenka Turnovský, sgrafitové sloupy, dům č.265,1583

Obr.8 *Jan Červenka*, Medailony č.1-5, dům č.265

Obr.8a medailon č. 1, dům čp.265, Hranice

Obr.8b medailon č.2, dům čp.265, Hranice

Obr. 8c medailon č.3, Vultus Trifrons,dům čp. 265, nároží, Hranice

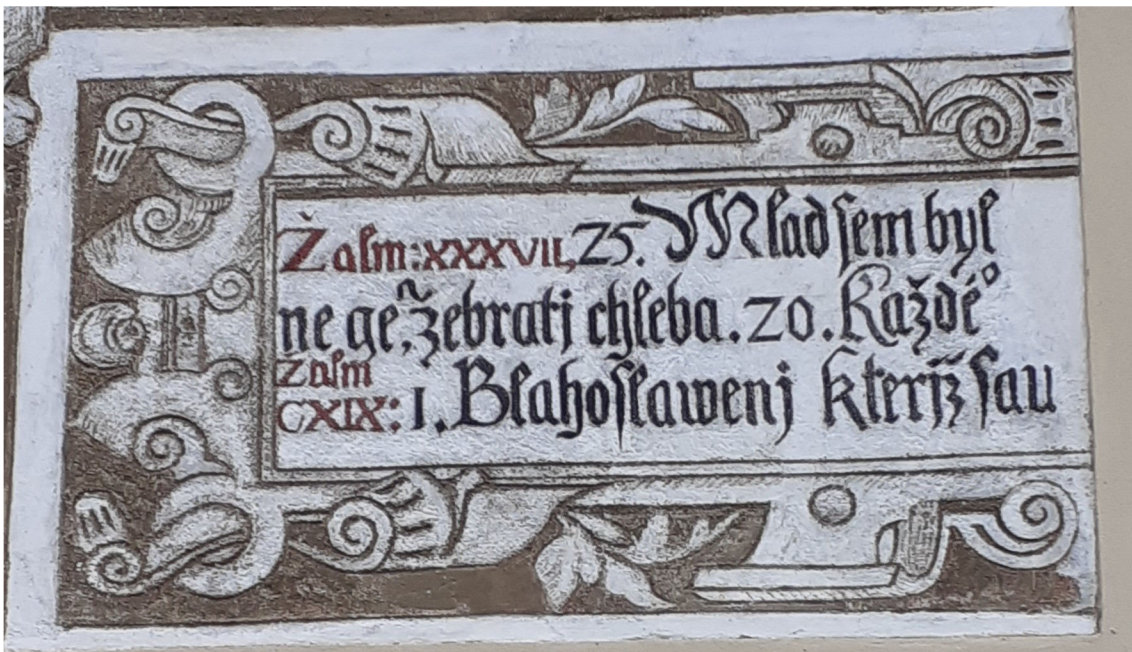

Obr. 8d medailon č.4, David/Šalamoun, dům čp. 265, průčelí

Obr.8e medailon č.5, dům čp.265,
Hranice

Obr. 9a Jan Červenka, rolverkové kartuše s žalmy, (1583), dům čp.265, Hranice

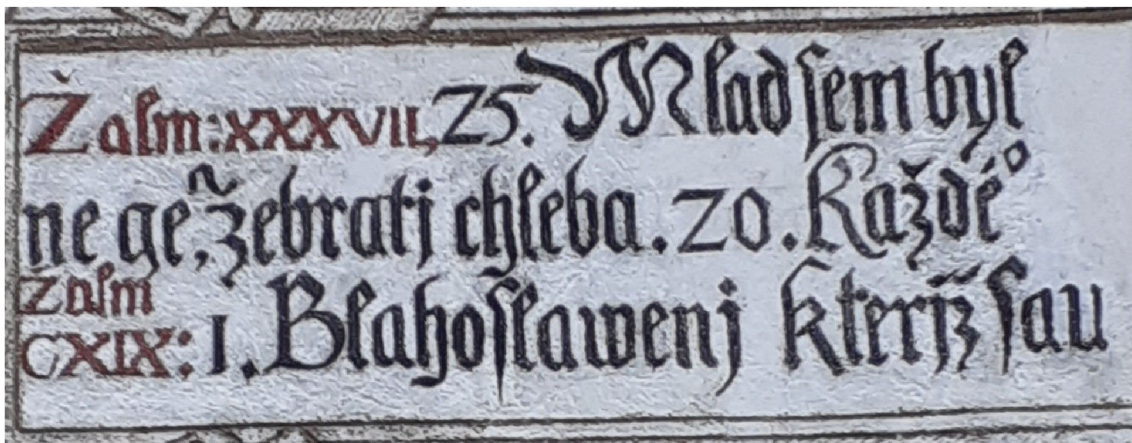
Obr. 9b Zbytky rolverkové kartuše u třetího sloupu

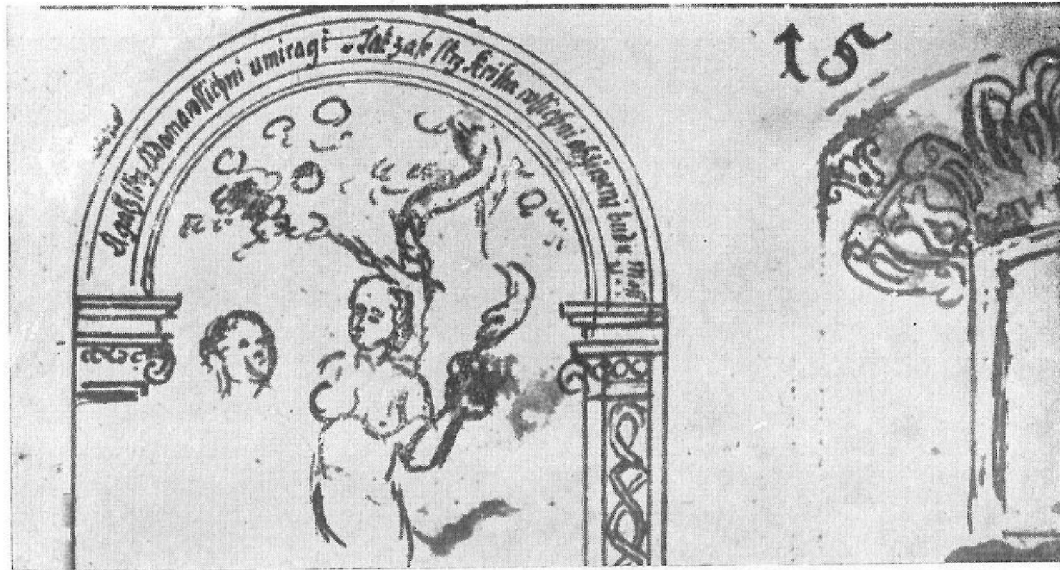
Obr.10 Jan Červenka, sgrafitová šembrána u zadržného okna, 1583, dům č.265, Hranice

Obr.11 Jan Červenka, sgrafitový maskaron lva na rolverkové šembráně, 1583, dům čp.265, Hranice

Obr. 12 Jan Červenka, žalm XXXVII, 25-26; žalm CXIX,1, sgrafito domu č.265, Hranice

22. a) Část zničené sgrafitové výzdoby domu čp. 265, jak ji viděl Jos. H. A. Gallaš r. 1818

Obr.13 Josef Heřman Agapit Gallaš, kresba sgrafita Adama a Evy, 1818, převzato: Marie Jašková-Bohumír Indra-Ladislav Hosák, Hranice – Dějiny města, díl I., Hranice, 1969, s.150

Obr.14 Jan Červenka, medailon – ukázka jednoduchého dekoru, 1583, dům čp.265,

Obr.15 Jan Červenka, akantový dekor, 1583, dům čp.265, Hranice, autor: Antonín Kotráš, 2022

Obr. 16 Jan Červenka, zoomorfní a vegetabilní dekor, 1583, dům čp.265, Hranice

Obr. 17 Jan Červenka, vegetabilní dekor, 1583, dům čp.265, Hranice

Obr.18 Jan Červenka, datace výzdoby na šembráně, 1583, dům čp. 265, Hranice

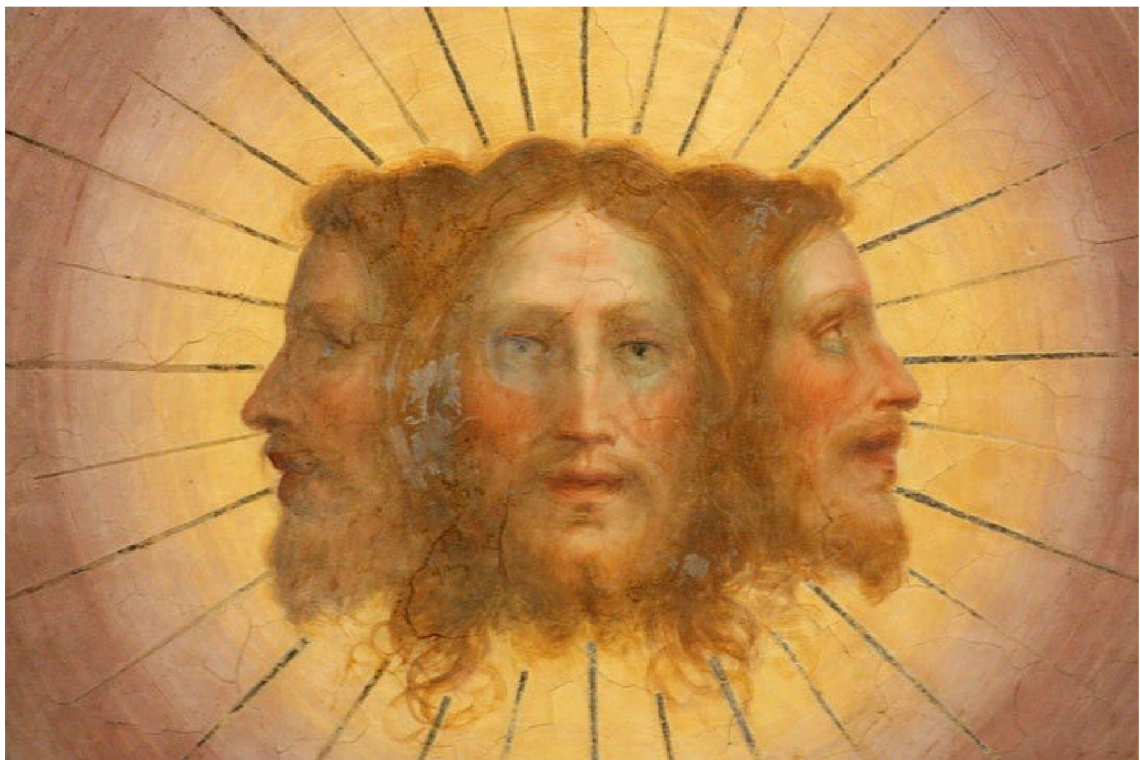
Obr.19 Jan Červenka, fragmenty sgrafitového oblouku, 1583, dům čp.265, Hranice,

Obr.20 Martino di Bartolomeo, Prudenza, Duomo di Siena, 1370 – 1434

Obr.21 Fra Filippo Lippi, Augustinova vize svaté trojice, 1437-38, Galerie Uffizi, Florencie

Obr.22 Andrea del Sarto, Svatá trojice/trifrons, 1527, San Salvi, Florencie,

Obr.23 Iniciala „A“, 1450-1474, Milano, 91 x 82 mm,

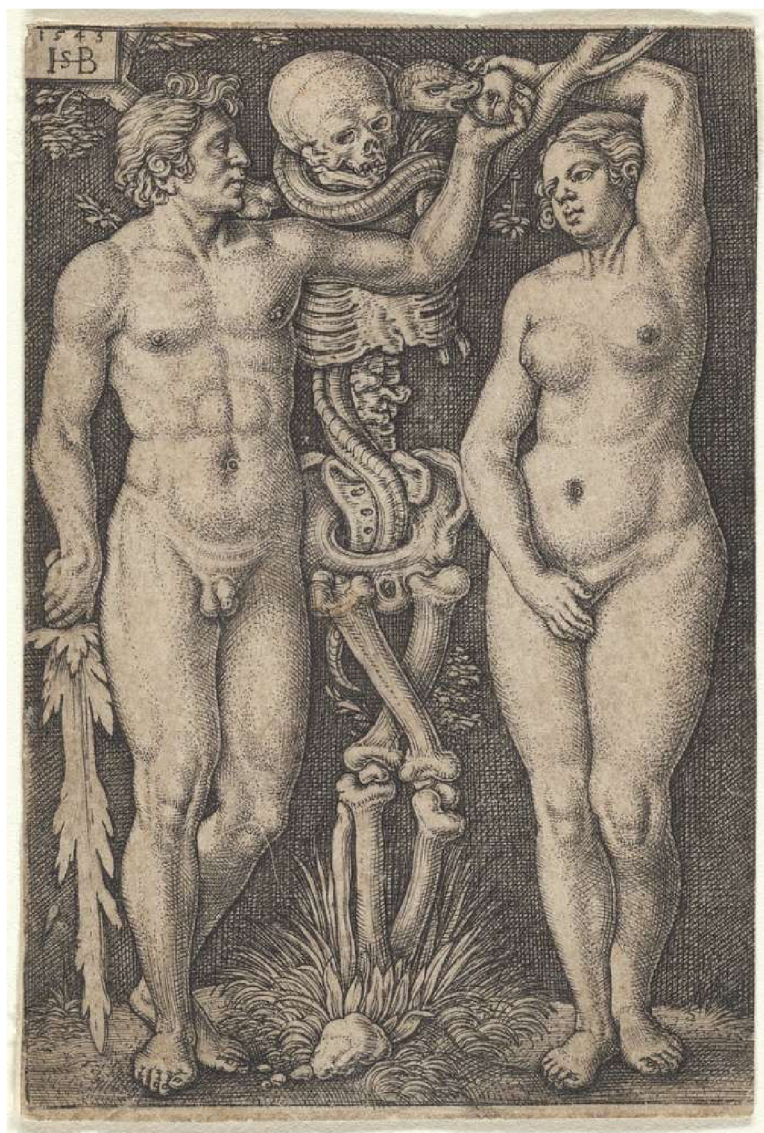
Obr.24 Niccolò di ser Sozzo, iniciala „B“, Gradual, 1345-1350

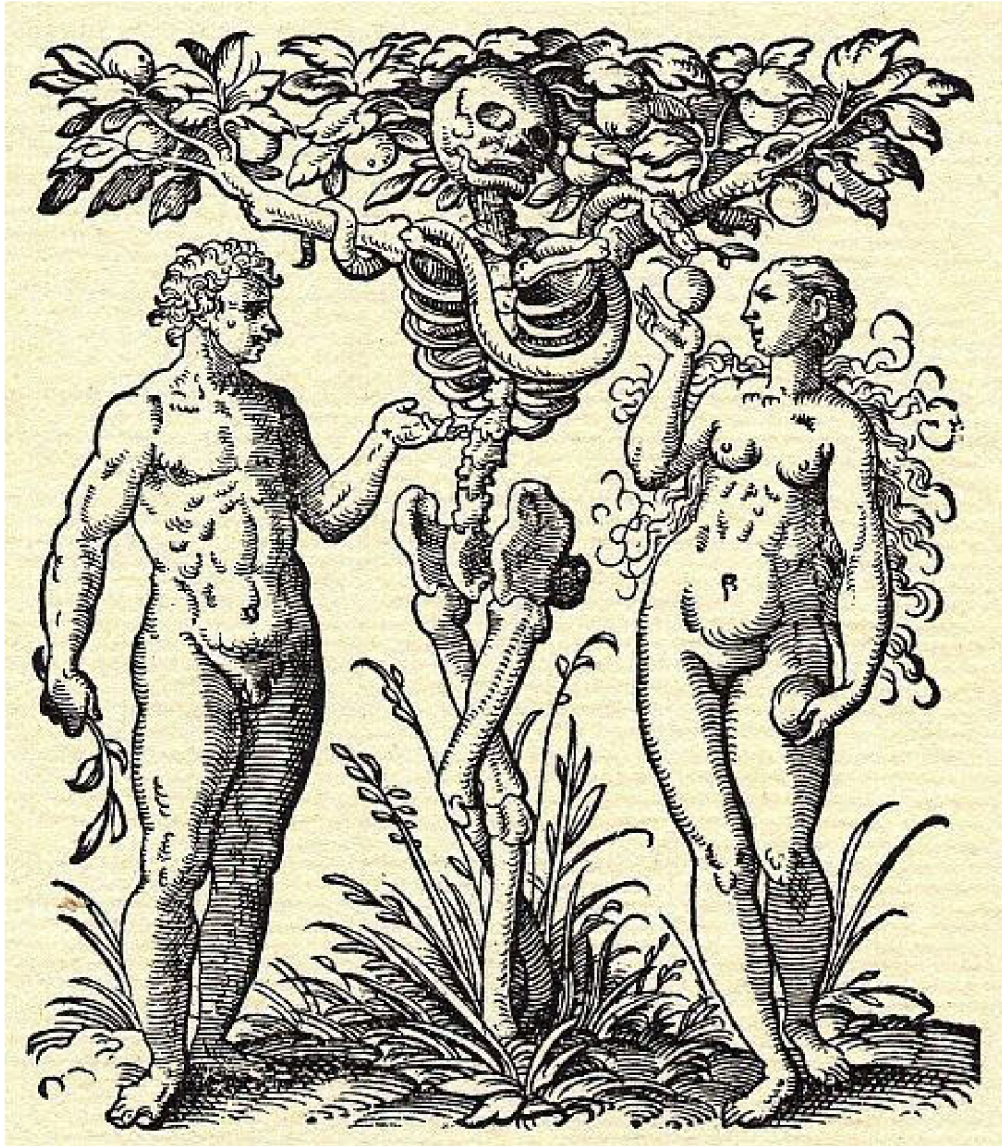
Obr.25 Matouš Ornys, Iniciála A, Teplický kancionál, fol.208v

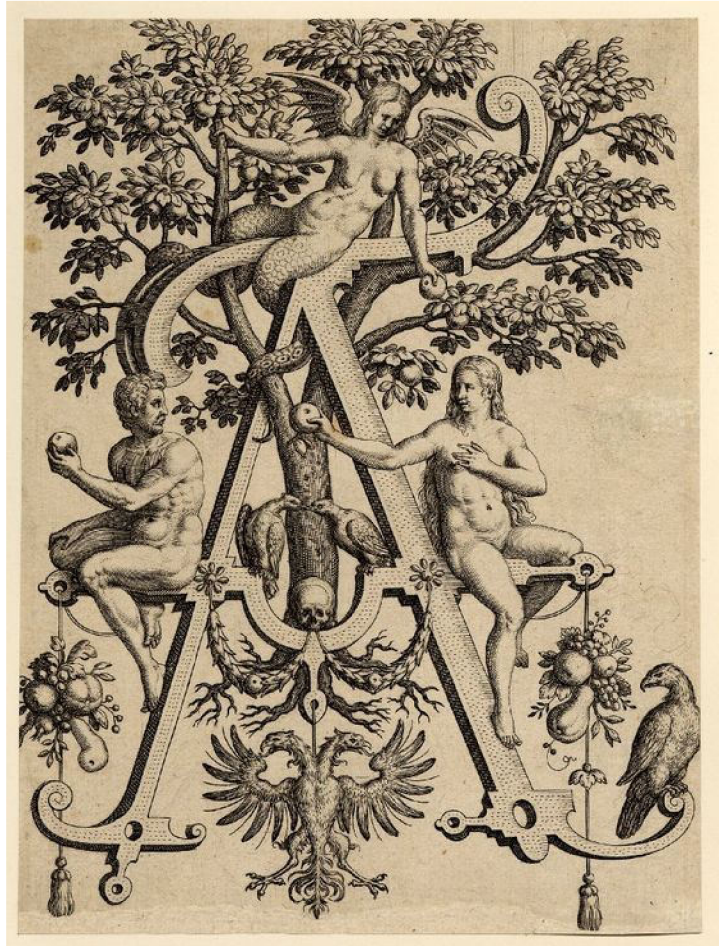
Obr.28 detail z Turba Philosophorum, sive tractatus de auri conficiendi ratione : accedunt figurae, folio 4r, 1501-1600

Obr. 27 Hans Sebald Beham, Adam a Eva, 1543, mědiryt, 82 x 56 mm, soukromá sbírka

Obr.28 Jost Amman, Adam a Eva, 1587

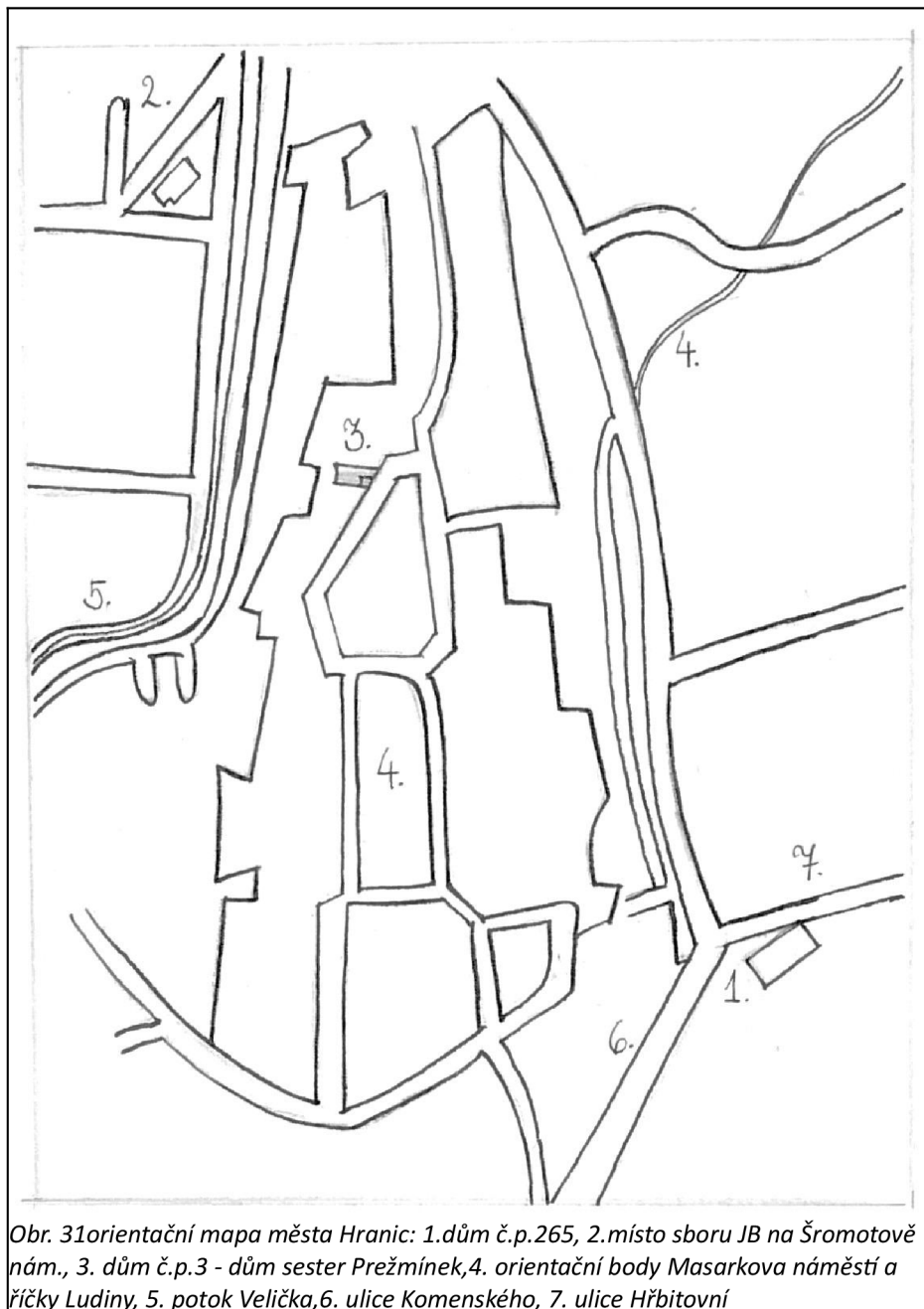

Obr.29 Theodor de Bry, písmeno A, Nova Alphati effictio.

I. 4 Ikonografie chorálních rukopisů 16. století

Obr.30 Matyáš Hutský, Iniciála s Adamem a Evou, Graduál Sixta z Ottersdorfu(1573-1599), (fol. 77r)

Jméno a příjmení	Antonín Kotráš
Katedra	Dějiny Umění
Vedoucí práce	Mgr. Pavel Waisser, Ph.D.
Rok obhajoby	2023

Název práce	Ikonografie sgrafita na fasádě domu čp.265 v Hranicích
Název v angličtině	Sgraffito iconography on house č.p.265 in Hranice
Anotace práce	<p>Primárním bodem této práce je ikonografický rozbor sgrafita Jana Červenky, s představením možné interpretace. První body jsou zaměřeny na dějiny Jednoty Bratrské v Čechách a na Moravě. Pokračující popisem a dějinami obce Bratří v Hranicích od poloviny 16.století a liturgický účel ozdobeného domu, na Hřbitovní ulici, s čp.265.</p> <p>Další dva body shrnují restaurátorské zprávy a svědectví o stavech oprav poškození fasády domu, jakož i detailním popisem zachovaných částí sgrafita a hypoteticky pojatého, původního rozsahu.</p> <p>Rozbor vyobrazených motivů je v poslední části rozdělen do čtyř segmentů. Finální analýza je zahrnuta v závěru práce.</p>
Klíčová slova	Klíčová slova: sgraffito, Jednota Bratrská, Dům čp.265, Hranice, Morava, Jan Červenka, ikonografie, 2.polovina 16.století, liturgie, rozbor, interpretace, motivy
Anotace v angličtině	Primary research point of this work is iconographical analysis of Jan Červenka's sgraffito, with introduction to possible

	<p>interpretations. First points are focused on history of Bohemian Brethren in Bohemia and Moravia. Following with description and history of community of Brethren in Hranice in the second half of 16th century and liturgical function of the decorated house, on Hřbitovní ulice, čp.265.</p> <p>Next two points will summarize restoration reports and testimonies, damage of house's facade, as also with detailed description of surviving parts of sgraffito a hypothetically based, original extent.</p> <p>Analysis of depicted motives is in last part divided into four segments. Their final analysis is included in the conclusion.</p>
Klíčová slova v angličtině	sgraffito, Bohemian Brethren, House n. 265, Hranice, Moravia, Jan Červenka, iconography, second half of 16th century, liturgy, analysis, interpretation, motives
Přílohy vázané v práci	Obrazová příloha
rozsah	73 stran
Jazyk práce:	čeština